

המלחמה שלא הייתה בחדשות: 'לאומיות קבוצת הפנים' ו'לאומיות קבוצת החוץ'

במוספי העיתונות היומית בישראל בתקופת מלחמת לבנון השנייה

מוטי נייגר וקרני רימר-צרי

תקציר

בשונה מהעיון המחקרי הרווח בעמודי החדשות בעיתונות בעת קונפליקט, מאמר זה מבקש לנתח את המוספים שאינם חדשותיים, שמצד כמותם הם חלק הארי של העיתון בעידן המודרני גם בעת שגרה. המחקר מתבסס על ניתוח טקסטים (כתבות, מאמרים וטורים) במוספים – ספורט, תרבות ופנאי, בריאות וסגנון חיים – בעיתונים היומיים הבולטים בישראל, 'ידיעות אחרונות', 'מעריב' ו'הארץ', במהלך מלחמת לבנון השנייה (12.7.2006-14.8.2006).

המאמר ימשיג שני טיפוסים בסיסיים לגילויי לאומיות, ובאמצעותם ינתחו המוספים: 'לאומיות קבוצת הפנים' (in-group nationalism) ו'לאומיות קבוצת החוץ' (out-group nationalism). הסוג הראשון הוא לאומיות המתבוננת פנימה ומהדקת את קבוצת ה'אנחנו', והטקטיקה הננקטת כאן היא מתגוננת. לדוגמה, סיקור הופעות של זמרים ובדרנים באזורי המלחמה בצפון (מוספי הפנאי והבידור) והדיווח על ההזדהות שהפגינו ספורטאים זרים המשחקים בישראל (מוספי הספורט) שייכים לתחומי של סוג שיח זה המכנס את קבוצת ה'אנחנו'. הסוג השני הוא לאומיות המתבוננת החוצה ובוחנת כל ביטוי ופעולה במרחב הציבורי בקריטריון 'הלנו אם לצרינו'. כדי להבחין בין קבוצת ה'אנחנו' לקבוצת ה'הם', הטקטיקה הננקטת כאן היא מתקיפה. עם סוג זה נמנים, למשל, הדיונים במוספי הספורט סביב החלטת התאחדויות הספורט באירופה לבטל אירוח משחקים בין-לאומיים בישראל. שיח זה מתאפיין בהאשמות באנטישמיות. לצד שני טיפוסים אלו יידונו במאמר גילויים מעטים של אנטי-לאומיות. תרומתו של המחקר, לבד מהתבוננות במוספים שטרם נבדקו בעת מלחמה, היא הניתוח הנרטיבי שהוא מציע לביטויים של לאומיות במוספים שאינם חדשותיים, ולהבנה אם מוספים אלו 'מתגייסים סביב הדגל' בעת משבר ופועלים גם הם כמכשיר רטורי בשירות שיח המלחמה בלי להציע אלטרנטיבה אזרחית וביקורתית לעמודי החדשות, וכיצד הם עושים כן.

מילות מפתח: שיח התקשורת, סיקור מלחמות, קונפליקטים, לאומיות, מלחמת לבנון השנייה

הקדמה

מאמר זה מבקש להתמקד בשיח התקשורת בזמן קונפליקט ולהצביע על אחד הכשלים המלווים שיח זה: ההתגייסות הכוללת של אמצעי התקשורת על שלל הערוצים ומגוון ההיצע למען המאבק הלאומי בלי לספק אלטרנטיבה אזרחית וביקורתית גם באותן תכניות ומוספים שאינם מוקדשים לחדשות קשות. בעוד שמחקר התקשורת עשיר במחקרים המתמקדים בניתוח החדשות באמצעי התקשורת בעת מלחמה ומשבר, הרי לא הוקדשה תשומת לב מחקרית למוספים שאינם חדשותיים, שמצד כמותם הם חלק הארי של העיתון בעידן המודרני גם בעת שגרה. מאמר זה יבקש לתרום לגוף הידע העצום של מחקר התקשורת בעת קונפליקט ולהצביע על האופן שבו נבנה השיח במוספים אלו בעת מלחמה. המחקר יתמקד בנרטיבים העיקריים העולים מן המוספים

האלה, ויתבסס על ניתוח טקסטים (כתבות, מאמרים וטורים) במוספי הספורט, התרבות והפנאי, הבריאות וסגנון החיים בעיתונים היומיים הבולטים בישראל, 'ידיעות אחרונות', 'מעריב' ו'הארץ', בימי מלחמת לבנון השנייה (12.7.2006-14.8.2006) ובשבעים שלאחריה (15.8.2006-28.8.2006). לבד מהתבוננות במוספים שפורסמו בעת מלחמה וטרם נבדקו, תרומתו של המחקר היא בניתוח הנרטיבי שהוא מציע לביטויים של לאומיות במוספים שאינם חדשותיים, ובאופן כללי להבנה אם מוספים אלו 'מתגייסים סביב הדגל' בעת משבר תוך סימון חלוקת העבודה הפנימית בינם לבין עצמם ובינם לבין המוספים החדשותיים, וכיצד הם עושים כן. המאמר יתמקד בשני סוגי נרטיבים בסיסיים שאנו מבקשים להמשיג: לאומיות קבוצת-הפנים (in-group nationalism) ולאומיות קבוצת-החוץ (out-group nationalism).

הסוג הראשון הוא לאומיות המתבוננת פנימה ומהדקת את קבוצת ה'אנחנו', והטקטיקה הננקטת בה מתגוננת, ואילו הסוג השני הוא לאומיות המתבוננת החוצה ובוחנת כל ביטוי ופעולה במרחב הציבורי בקריטריון 'הלנו אם לצרינו'. כדי להבחין בין קבוצת ה'אנחנו' לקבוצת ה'הם' הטקטיקה הננקטת כאן היא מתקיפה. שני סוגים אלו הם שני צדיו של אותו מטבע, קרי, אינם סותרים זה את זה, וביניהם מתגלה ספקטרום של ייצוגי לאומיות במוספים. חשוב לציין שלצד שני טיפוסים אלו יידונו במאמר גילויים לא רבים של אנטי-לאומיות וביקורתיות, כגון קולותיהם של ספורטאים ערבים ישראלים שטענו במוספי הספורט לאפליה משום שאינם יהודים, וסיקור גילויי המחאה כנגד המלחמה בקרב אנשי רוח במוספי התרבות והפנאי.

תשתית מושגית

חקר הלאומיות

סוגיית הלאומיות היא סלע מחלוקת בין החוקרים בימינו. באופן עקרוני אפשר לחלק את האסכולות לשתיים: הגישה הפרימורדיאלית (primordial) והגישה ההבנייתית (constructivist). לגרסת הפרימורדיאליסטים, בהם סמית (2003), הלאומיות היא תופעה עתיקת יומין המושרת ביסודן של אומות, ובאמצעותה מוגדרת הזהות הקולקטיבית. לדידם, הזהות הלאומית היא גיבוש קבוצתי יציב ומתמשך המבוסס על ניסיון היסטורי משותף הקשור בדרך כלל לטריטוריה מסוימת ולמאפיינים תרבותיים משותפים, ובראשם השפה. האומות המודרניות אינן אלא היורשות ה'טבעיות' וה'לגיטימיות' של זהויות קיבוציות קודמות.

ואולם הגישה ההבנייתית, שבראשה אנדרסון (Anderson, 1983), הובסבאום (Hobsbawm, 1983) וגלנר (Gellner, 1990), רואה בלאומיות תבנית פוליטית חדשה למדי המשרתת אינטרסים מוגדרים (רם, 2006). לפי גישה זו, עמים ואומות הם ישויות חברתיות מודרניות, ומרכיבים מניפולטיביים מכוונים או לא מכוונים מילאו תפקידים חשובים ביותר בכינון מדינות לאום בעת המודרנית (וסרמן, 2007). אנדרסון (שם: 36), מדגיש את היסוד המדומיין של התפיסה הלאומית: "זוהי קהילה מדומיינת משום שאפילו באומה הקטנה ביותר, אין החברים בה מכירים את רוב החברים האחרים [...] ועם זאת בתודעתו של כל חבר באומה יש דימוי של שייכותו לאותה קהילה".

כדי להתגבר על הפער שבין שתי ההגדרות ללאומיות (תרבות עממית אותנטית למול אידאולוגיה ומניפולציה) יאמץ מחקר זה את הצעתו של רם (שם) לנסות ולבחון דווקא את נקודת המפגש בין

האסכולות, שמהותה היא השילוב ההדוק שבין העבר להווה: הסכמת הפרימורדיאליסטים שניתן לרתום לצורכי ההווה את החומרים הסימבוליים הראשוניים הקיימים בתרבות (מיתוסים, זיכרונות, סמלים וערכים), ומנגד – הכרת המודרניסטים שלהבניית הלאומיות משמשים חומרים מ'ארגו הכלים' התרבותי הקיים, אף כי הם מדגישים את יסודות הבחירה והגמישות הכרוכים באופן בחירה זה. לפי תפיסה זו משמש אפוא 'העבר הלאומי' דימוי הנוצר בהווה, ואילו 'ההווה הלאומי' – דימוי המתבסס על העבר. הגדרתו של רם ללאומיות "הכרה קיבוצית של זהות המזקקת חומרים מן העבר לצורכי הפוליטיקה של ההווה" (2006: 23) היא שתעמוד אפוא ביסוד מחקר זה, והבניה זו נעשית באמצעות אסטרטגיות של הדרה והכלה, שתפקידן לשמש מענה לאיומים העכשוויים על הלאום (Schlesinger, 1991). מכאן שלאומיות היא מבנה דינמי המושפע מן ההקשר הפוליטי-כלכלי ונשען על מסורת אתנית משותפת. תפיסה זו של הלאומיות מניחה שזהותו הקולקטיבית של היחיד אינה טבועה בו אינהרנטית אלא מיוצרת בידי סוכנים חברתיים (Whannel, 1998). ביליג (Billig, 1995) הצביע על הפן הבנלי שבפעולת אותם סוכנים וטבע את המונח 'לאומיות בנלית' (Banal Nationalism) בזיקה לתזכורות המרובות אך הצנועות שמקבלים האזרחים מדי יום ביומו בשיח הפוליטי, במוצרי התרבות ואפילו במבנה העיתונים על אודות מקומם הלאומי במשפחת האומות. למשל, סקירה יומית של עיתוני בריטניה לסוגיהם העלתה בין השאר שהמבנה שלתוכו הם יוצקים את החדשות מניח כמובן מאליו את קיומו של עולם המורכב מאומות, ושעל ידי שימוש בצורות רטוריות (deixies) שגרתיות, כגון 'כאן' ו'אנחנו', הם מציגים את 'המולדת הלאומית כביתם של הקוראים' (Billig, 1995: 11). עם זאת, ביליג מציין כי הלאומיות נבנית לא רק מן הפן הבנלי אלא גם באמצעות 'לאומיות נלהבת' (hot nationalism) האופיינית לרגעים הרואיים, כגון מלחמות. באופן דומה הצביע מולר (Mueller, 1970) על אפקט 'ההתכנסות סביב הדגל' (Rally round the flag), המתרחש במדינות לאום בעקבות אירועים בין-לאומיים דרמטיים מסוימים ומעניק דחיפה לפופולריות של המנהיג העומד בראשה. מארווין ואינגל (Marvin & Ingle, 1999) ביקשו להבין מה מניע אזרחים להקריב את חייהם למען המדינה וטענו שלב קיומה של חברה תלוי בזיכרון קרבן הדם האלים של חבריה למענה, השב ומתחדש במחזוריות, ולתקשורת תפקיד בולט בטיפוחו ובשימורו. במאמר ננסה בין השאר למקם את ייצוגי הלאומיות על ציר זה, שנע בין לאומיות בנלית ללאומיות טעונה.

זהות לאומית ותקשורת

התקשורת זכתה זה מכבר להכרה במחקר בשמשה מכשיר חשוב בגיבוש לאומיות, ייצורה ושיקופה. קארי (Carey, 1989) הגדיר את המדיה כמערכות מספרות סיפורים (Storytelling systems) של עידן המידע, ואילו אנדרסון (Anderson, 1983) טען כי אחד המרחבים הראשיים שבהם 'מתדמיינת' הקהילה הלאומית הוא מרחב המדיה בכלל והעיתונות הכתובה בפרט. פולטון (Poulton, 2004) מוסיפה שהשימוש במיתוסים ובסמלים קולקטיביים מסייע לפרט ללמוד מהם הערכים המשותפים לחברה שבה הוא חי, ממשמע את חברותו בקהילה והופך אותה מ'מדומיינת' לאמתית.

בירד ודרדן (Bird & Dardene, 1988) הציעו לבחון את ז'אנר החדשות כסוג ספציפי של מערכת משמעות, כנרטיב שבו סיפורי המהדורה לא רק מספקים מידע חדש ומפרשים אותו לפי התפקיד שמקובל לייחס להם, וכי משמעותן האמתית של החדשות טמונה לא ב'עובדות', ב'ישמות' וב'נתונים' אלא בתרומת אותם אלמנטים דינמיים למסגרת סימבולית רחבה ומתמשכת. למשל, במקרה הישראלי, זיהתה גרץ (1995) שני נרטיבים מנוגדים המתקיימים זה לצד זה בתרבות הישראלית: מחד גיסא הנרטיב הימני, המציג את הלאום הישראלי כעם נבחר, ומאידך גיסא 'הנרטיב ההומניסטי אוניברסלי', החותר לחבר את אותו הלאום לחזית אנושית רחבה. ידגר (2004) בחן את הנרטיב הלאומי בתקופות מלחמה בישראל וטען ש'הנרטיב הימני' ('נרטיב היהודי המתבדל') מאמץ את גישת 'העולם כולו נגדנו' לצד אמונה בעליונותו המוסרית של עם ישראל, ואילו הנרטיב ההומניסטי מבקש להיות א-נרטיבי ורואה בעולם סביבה אנושית פתוחה. בהמשך למחקרים שהוצגו לעיל ננסה במאמר זה לזהות את גילויי הלאומיות בתוך הנרטיבים השונים בזמן מלחמת לבנון השנייה ולאתר את המתח ביניהם.

עיתונאות בזמן קונפליקט

תפקיד העיתונות בעתות מלחמה ומשבר הוא מהנושאים הנחקרים בתחום לימודי התקשורת הן כאבן בוחן ליחסי ממשל-עיתונות (Peri, 2006; Wolfsfeld, 1997, 2004) הן כמקרה קיצון לבחינת תפקיד התקשורת בחברה בכלל (ליבס ופרוש, 2006; Allan & Zelizer, 2002, 2004) ולעקרונות עבודת הקהילה העיתונאית בפרט (Zelizer, 1992; Zandberg & Neiger, 2005). גישות תאורטיות שונות מציעות התבוננות מגוונת בסוגיה זו. למשל, גישות נאו-מרקסיסטיות ('ביקורתיות') ידגישו את האופנים שבאמצעותם תפקודים אלו משרתים את מטרותיו של השלטון בעת שהוא מנהל את המלחמה, ואילו גישות תרבותיות ינתחו את ייצוג המציאות המלחמתית על ידי העיתונות כשהן בוחנות נורמות חברתיות משותפות. גישות אלו ידגישו את תפקידה הפרשני של העיתונות ביצירת תחושה של קהילתיות וינתחו את האופן שבו משמשת התקשורת זירה של משא ומתן פרשני על משמעות האירועים. אלה גם אלה מודים כי לעיתונות תפקיד ביצירת תמונת עולם ובהגדרת השחקנים השונים והיחסים ביניהם, כפי שאפשר לאתר באמצעות ניתוח השיח ומנגנוני בניית הנרטיב, המסגור (framing) וההבלטה (priming).

חוקרים רבים טוענים כי בעת מלחמה או משבר חריף אחר העיתונות נוטה לעבר הקונסנזוס והמודל המתגייס ולכיוון מה שנחשב 'טובת האומה', קרי אימוץ התפיסה הדומיננטית-הגמונית של הממסד, הימנעות מתקיפת המדינה ונציגיה (הצבאיים והאזרחיים), שימת דגש על סולידריות חברתית תוך הדגשת הפעולות החיוביות והמטרות המשותפות של קבוצת 'האנחנו' (in-group) וציור סטראוטיפי על ידי העצמת האיום של האויב. וכך, בעקבות אירועי הטרור ב-11 בספטמבר בארצות הברית, כתב וייסברוד (Waisbord, 2002: 206): "הפטריטיזם מתפרץ במצבים שבהם נתפסת ה'קהילה הלאומית' כעומדת בפני סכנה. בנסיבות 'נורמליות' מושתק הפטריטיזם בעזרת כללים מקצועיים".

בזמנים כאלה של משבר או סכנה העיתונות נוטה להציג קו ביקורתי פחות, והעיתונאים חשים חופשיים פחות להציג עמדות שיפגעו בסולידריות הלאומית. בעניין סיקור מלחמת המפרץ הראשונה (1991) העלה אליהוא כ"ץ (Katz, 1992: 12) את החשש כי "השילוב של ניהול המידע

(על ידי השלטונות), חדשות מידיות, ניתוחים ריקים וכוונות טובות [...] מאיים על עתידה של עיתונות ביקורתית". לעומתו, ליבס וקמפף (2007) מצאו שסיקור העורף במהלך מלחמת לבנון השנייה התפתח באופן כזה שהחל מהשבוע השלישי למלחמה התפוגג הדימוי של 'עורף חזק', ובמקומו התפתח שיח ביקורתי שנתן ביטוי למצוקת העורף ושלל את הדימוי שביקש הממסד לקדם. נראה שברוב המקרים מתרחש תהליך שבסופו מצליחים העיתונאים לחזור לאתוס המקצועי ולנורמות המכוננות אותו, ולפיהם יש לחתור לתמונה מאוזנת ולהצגה של נקודות מבט ביקורתיות (Schudson, 2002; Zandberg & Neiger, 2005).

על פי הגישה התרבותית במחקר העבודה העיתונאית, עיתונאים אינם בוחנים את המציאות מנקודת מבט חיצונית 'אובייקטיבית' אלא פועלים כנציגים או שלוחות של התרבות שבה הם פועלים. לפיכך, אחד התפקידים העיקריים של העיתונאים ושל התקשורת הוא לעצב ולשמר את הסולידריות הקהילתית לאורך זמן (Schudson, 1989; Carey, 1989; רועה, 1994). ניתוח עבודה עיתונאית בזמן מלחמה או משבר מציג אפוא מקרה מבחן המדגיש את תפקידם התרבותי-פרשני של עיתונאים. במאמרים קודמים הציעו נייגר וזנדברג (Neiger & Zandberg, 2004; Zandberg & Neiger, 2005) הסבר שלפיו עיתונאים המסקרים משבר שבו מעורבת אומתם הם כמקצוענים הלכודים בין הלאום למקצוע: מצד אחד, הערכים של הקהילה המקצועית קוראים לעיתונאים לספר סיפור שיהיה עובדתי או יראה עובדתי-אובייקטיבי, ואף כי ידוע שאי אפשר להשיג מטרה זו במלואה, הרי אלו הם עדיין הערכים העומדים במידה רבה בבסיס הפרופסיה העיתונאית (Schudson, 2001). מצד אחר, הקהילה הלאומית-תרבותית קוראת לעיתונאים להשתתף בקונפליקט, לייצג ולשמש נשק בשדה הקרב של הדימויים כדי לספר סיפור שאינו מאוזן ואינו אובייקטיבי אלא נוטה לטובת 'קבוצת הפנים' (in-group) ונגד 'קבוצת החוץ' (out-group). 'קבוצת הפנים' מוגדרת בחקר הסוציולוגיה קבוצה חברתית שהפרט חש אליה לויאליות וכבוד בדרך כלל הודות לחברות בקבוצה, ועמה נמנים בעיקר חברי משפחה ואנשים החולקים גזע, תרבות או דת משותפת. זאת ועוד, מחקרים מעלים כי אנשים מעדיפים את חברי 'קבוצת הפנים' על חברי 'קבוצת החוץ' (Patterson & Bigler, 2007), המוגדרת קבוצה חברתית שעליה מחזיק הפרט בדימוי שלילי וסטראוטיפי וגישות עוינות, והיא נחשבת נחותה, חלשה ועוינת בניגוד לאופייה הנעלה, היציב ושוחר השלום של 'קבוצת הפנים' (Michener, Delamater & Schwartz, 1981; LeVine & Campbell, 1972; Wilder, 1990). מכאן נשתמש במושג לאומיות קבוצת-הפנים, ולחילופין, בשם הטקטיקה הנקטת, 'לאומיות מגוננת' – לאומיות המתבוננת פנימה, אל תוך החברה הישראלית השרויה במלחמה, ומתמקדת בגיבוש קבוצת ה'אנחנו' על ידי שימוש במונחים 'אחדות' ו'ביטחון', ומן העבר השני, לאומיות קבוצת-החוץ או בשם הטקטיקה הנקטת 'לאומיות מתקיפה' – לאומיות המתבוננת החוצה, ומתאפיינת בהצבת ישראל מול העולם ובוחנת את יחסי הגומלין בין קבוצת ה'אנחנו' ל'שאר העולם'.

התקשורת הישראלית בקונפליקט: עד מלחמת לבנון השנייה ובמהלכה

עתות חירום ומלחמה מעמידות בפני התקשורת בחברה דמוקרטית, ובכלל זה ישראל, את מבחנה הקשה ביותר. בעתות אלו מופעלים ביתר שאת מנגנוני השליטה והפיקוח על התקשורת, ובהם צנזורה, תמרון עיתונאים ומסירת מידע חלקי או מוטעה. נטען כי אפילו בחברות דמוקרטיות

שחרטו על דגלן את נס התקשורת החופשית משמשת האחרונה כלי שרת בידי מנגנוני השליטה, בפרט בתקופות מלחמה ומשבר (ברזילי, 1991). אחרים טענו כי בעתות חירום לאומי, ובמלחמות בפרט, גם תקשורת חופשית בהגדרתה נכנעת מרצון לציוויי הביטחון הלאומי ומעדיפה אותם על חירויות הפרט (פרי, 2001; Lahav, 1993).

התנהלות התקשורת המקומית במלחמות ישראל ידעה תמורות שונות. בתקופת המאבק הלאומי להקמת המדינה ועד לראשית שנות ה-60 ראתה עצמה התקשורת הישראלית כלי של האליטה הפוליטית להגשמת מטרות הכלל. התקשורת רובה הייתה בבעלות, שליטה ופיקוח מפלגתיים, וגם עם היחלשות מעמדה של העיתונות המפלגתית ותחילת פריחתה של העיתונות המסחרית נמשך בישראל דפוס 'העיתונות המתגייסת' (מרצון, להבדיל מ'עיתונות מגויסת'). וכיוון שבתרבות של מלחמה טוטלית (Hallin, 1996) נודעת חשיבות גדולה למורל העורף, נחשבה העיתונות זרוע ביצוע של ההנהגה, ולכן אמורה הייתה לגייס, לחנך ולחזק את המורל (פרי, 2001).

במלחמת לבנון הראשונה (1982) ניתן הביטוי הראשון לירידה ברמת הצייתנות וההתמסרות להנהגה המדינית והצבאית בעת חירום, עת מקומה של הסולידריות הפטריוטיות המוכרת עם פרוץ המלחמה התחלף בביקורת גלויה וחריפה על המהלכים הצבאיים ועל שר הביטחון אריאל שרון ככל שהסתבכה המלחמה והתרבו הקרבנות (וימן, 2007). עם זאת, בעימותיה הצבאיים הבאים של ישראל שב דפוס 'העיתונות המתגייסת' להכתיב את יחס התקשורת הישראלית, כפי שמעידים מחקרים על אודות פרוץ האינתיפאדה הראשונה (Liebes, 1997) והאינתיפאדה השנייה (דור, 2001, 2002; Wolfsfeld, Frosh & Awabdy, 2008).

מלחמת לבנון השנייה עוררה גל ביקורת נגד התקשורת, בייחוד האלקטרונית. הביקורת התמקדה בכמה תחומים והגיעה מכיוונים שונים של הספקטרום הפוליטי: פגיעה בביטחון המדינה וסיכון חיים על ידי מסירת מידע בדבר מהלכים צבאיים ומבצעים העתידים להתקיים ודיווח על מקום נפילת טילים; פגיעה במורל, בין השאר על ידי דיווח בלתי מאוזן, 'עודף ברברתי' בשידורי הגל הפתוח ונקיטת עמדות במקום דיווח; התעלמות מסבל היישובים הערביים; היעדר ביקורתיות בתקשורת והתגייסותה למען המלחמה בימיה הראשונים, בכלל זה הסתרת מידע על פגיעות בעורף באותם ימים (מתוך דו"ח הוועדה לקביעת כללי אתיקה לעיתונות בימי לחימה, אפריל 2007).

על רקע גל הביקורת נגד התקשורת במלחמה נכתבו בישראל כמה מחקרים. ויימן (2007) הציג גורמים מספר, ושילובם הוליד את הביקורת העזה על תפקוד המדיה במלחמה; ליבס וקמפף (2007) בחנו את מיצוב העורף במהלך המלחמה וגילו כי במרכז הדיון הציבורי והמתווך של התקשורת עמדו גבורתו וסבלו של האדם הפשוט; בן ארי (2007) טען כי בטורי העיתונות הכתובה בלטו במידה רבה קולות העיתונאים שתמכו בהוצאת המתקפה הקרקעית לפועל, ובזה שללו העיתונאים אפשרות של דיון ציבורי חשוב. עבודתם של ניגר, זנדברג ומאיירס (2008) על אודות השימוש ברטוריקה של ביקורתיות במהלך סיקור המלחמה העלתה הבדלים בין שני סוגי ביקורת: 'ביקורת מאתגרת' הקוראת תיגר על הנחותיו של הממסד למול 'ביקורת מאשרת', המקבלת את הנחות היסוד של הממשל ומשמשת כלי רטורי של העיתונאים לשיכוך המתח בין נאמנותם לאומה שבה הם חברים ובין נאמנותם לפרדיגמת האובייקטיביות העיתונאית.

חקר מוספים בעיתונות

ההבחנה המסורתית בחקר התקשורת בין 'חדשות קשות' ל'חדשות רכות' שואבת ממחקרה של טוכמן (1973). על פיה העיתונאים יוצרים בעבודתם אפיונים שונים של אירועים חדשותיים כדי להפוך את אירועי היום-יום לחומר גלם הנתון לעיבוד שגרתי ולפרסום. כך חדשות 'קשות' מתאפיינות כבעלות ערך חדשותי גבוה, בדרך כלל בתחומי פוליטיקה, כלכלה וסוגיות חברתיות, המחייבות פרסום מידי, ואילו החדשות ה'רכות', העוסקות ברכילות, בסיפורים אנושיים או באירועים חריגים הן בעלות ערך אינפורמטיבי נמוך יותר (אם בכלל), מועד פרסומן גמיש, והשלכותיהן מצומצמות. הבחנה זו של העיתונאים סייעה להסדרת תהליך העבודה בהיבט של התזמון, שכן סיפורי החדשות ה'קשות' הם דחופים ותובעים מהירות (מהירות עבודה ומהירות פרסום), ואילו החדשות ה'רכות' אינן אקטואליות, ומועד פרסומן נשלט בדרך כלל על ידי אנשי ארגון החדשות. מחקרים אחרים מעלים אף הם שההבחנה הדיכוטומית בין חדשות 'קשות' ל'רכות' הולכת ומיטשטשת, ויש זליגה של חדשות קשות לתוך תכניות הטלוויזיה ומדורי העיתון הרכים ולהפך (Scott & Gobetz, 1992; Baum, 2002, 2003; Jurkowitz, 2000).

מלבד חלק החדשות מורכב היום העיתון מכמה חטיבות עיקריות, רובן בעלות אופי 'רך'. בישראל כוללות חטיבות אלו תוספת יומית – 'עמודי הפנים' (כגון '24 שעות' של 'ידיעות אחרונות' או 'המגזין' של 'מעריב'), המכילה בדרך כלל 16-28 עמודים, ובה כתבות ודיווחים שמאחורי החדשות ומדורים שאינם עוסקים בהכרח בחדשות המידיות, מוסף כלכלה, מוסף ספורט ומוסף יומי (בעיקר בנושאי נשים, צרכנות, תיירות ועסקים). בגיליונות סוף השבוע בעיתונות הישראלית נעלמים עמודי הפנים והמוסף היומי, ואת מקומם תופס מוסף השבת לצד המוסף השבועי הראשי ומוספים אחרים בנושא התרבות והפנאי. בשדה מחקר זה בתרבות הישראלית ניתן לציין את עבודותיו של ניג'ר על אודות מוספי הספרות ועיצוב התרבות הישראלי (1999) ומגמות במוספי הספרות בעיתונות העברית בישראל בין 1950 ל-1990 (Neiger, 2004).

מוספים שזכו לעיון נרחב יותר הם מוספי הספורט. בהיררכיה של העיתונות המקצועית מחלקת הספורט נחשבת 'מחלקת הצעצועים' – מעוזם של העיתונאים החובבנים והרשלנים העוסקים בחדשות רכות (Boyle, 2006a) ו'אוהדים עם מכונות כתיבה' (Rowe, 1992). כיוצא בזה העמיד ספרקס (Sparks, 2000) את מדורי הספורט בקוטב המנוגד למדורי הפוליטיקה והכלכלה בכל הנוגע לאיכותם העיתונאית. עם זאת בשנים האחרונות נראה כי קרנה של עיתונות הספורט עלתה במידה רבה במדיה, בפרט בעיתונות הכתובה (Boyle, 2006b): מערכות העיתונים מקדישות משאבים רבים יותר לסיקור אירועי הספורט, וידיעות בנושא אינן נדחקות עוד לשולי העיתון אלא מופיעות גם בעמודי החדשות ובמדורי הכלכלה. בשל כך ההפרדה בין ספורט לחדשות קשות אינה כה ברורה כבעבר (Boyle, 2006a).

אם כן, מחקר זה מניח שמציאות המלחמה תחזק את מגמת המעבר או 'הזליגה' של חדשות 'קשות' מן העמודים הראשיים למוספי הספורט, התרבות והפנאי, הבריאות וסגנון החיים, כלומר דפוסי ההבחנה בין חדשות 'קשות' (מלחמה מוגדרת מצד העיקרון 'חדשות קשות') ל'רכות' (פנאי, בידור וכו') בין חלקי העיתון צפויים להשתנות. המאמר ינסה אפוא לעמוד על האופי המיוחד של התגייסות זו ו'חלוקת העבודה' בין המוספים בעיתון. זאת ועוד, מעבר לבחינת ייצוגי הלאומיות והמלחמה במוספים השונים יבקש מאמר זה לבדוק שאלות נוספות: כיצד הסדרת תהליך הייצור

העיתונאי מתבטאת בחלוקה הפנימית בין חלקי העיתון? האם היה בנסיבות המלחמה כדי לשנות חלוקה זו? האם עתות חירום מערערות על המוסכמות הקיימות בשדה העיתונאי או דווקא מחדדות אותן.

מתודולוגיה

שאלת המחקר שבבסיס מחקר זה היא אם ייצוגי הלאומיות מתבטאים במוספים שאינם עוסקים בחדשות קשות ובפרשנותן במהלך מלחמה ובאיזה אופן. במונח 'ייצוגי לאומיות' הכוונה הן באופן ספציפי לייצוגים הקשורים במאמץ הלאומי העיקרי, כלומר המלחמה, הן באופן כללי לייצוגים של סמלים לאומיים, מנהיגים ונרטיבים ציוניים. שאלה זו תיבחן בשתי רמות: ברמה הראשונה ננסה לעמוד על מידת הנוכחות של ייצוגי המלחמה והלאומיות בכל אחד מסוגי המוספים הנבחרים ולאחר מכן ננסה לאתר דפוסים נרטיביים המופיעים בהם. ברמה השנייה אנו מבקשים לומר דבר מה על התנהלותה ומאפייניה של העיתונות במלחמה. הספרות הענפה בתחום העיתונות והמלחמות מראה כי עמודי החדשות מתגייסים לטובת האומה בעתות משבר. ההנחה היא כי המוספים בעיתון אינם פועלים במנותק מן העמודים הראשונים, וכי גם הם יתגייסו בכלים העומדים לרשותם. השאלה המרכזית היא אם גיוס זה יתבטא במוספים וכיצד, ובמקביל באיזה אופן ובאיזו מידה המוספים הללו משמשים 'מקום מפלט' מן העיסוק במלחמה בעמודים הראשונים של העיתון. ולבסוף, בהקשר הרחב יותר, נידרש גם לסוגיית הדמיון והשוני בין סוגי המוספים השונים המתפרסמים בעיתונות (לדוגמה, מוספי הספורט מול מוספי הפנאי) ולהבדלים בין שלושת העיתונים המופיעים במחקר.

המחקר מתבסס על ניתוח טקסטים (כתבות, מאמרים וטורים) העוסקים במלחמת לבנון השנייה במוספי הספורט, התרבות והפנאי, הבריאות וסגנון החיים בעיתונים היומיים הבולטים בישראל: 'ידיעות אחרונות', 'מעריב' ו'הארץ' – במלחמה (13.7.2006-14.8.2006) ובשבועיים שלאחריה (15.8.2006-28.8.2006). המחקר הקיף את כל המוספים בעיתונים היומיים מלבד מוספי הפנאי של סוף-השבוע (7 ימים) של 'ידיעות אחרונות', 'סופשבוע' של 'מעריב' ו'המוסף' של 'הארץ', המצריכים עיון נפרד. בתוך אותם טקסטים נבחרים לא נערכה דגימה בשל התקופה הקצרה למדי והרציפה שנבחרת כאן (כחודשיים בשנת 2006) והרצון להקיף טקסטים רבים ככל האפשר. בסך הכול נבחנו כ-700 פריטים.

ביסוד מחקר זה עמדה שיטת המחקר האיכותנית-סמיוטית באמצעות המושגים שהוצגו בתשתית המושגית. לאחר סקירת מיפוי מקדימה של הטקסטים שנערכה על מדגם ראשוני עלה שניתן למיין את גילויי הלאומיות לשלושה סוגים עיקריים:

א. לאומיות קבוצת-הפנים, ובשם הטקטיקה הנקטת, 'לאומיות מתגוננת': לאומיות המתבוננת פנימה, אל תוך החברה הישראלית השרויה במלחמה, ומתמקדת בגיבוש קבוצת ה'אנחנו' על ידי שימוש במונחים 'אחדות' ו'ביטחון'.

ב. לאומיות קבוצת-החוץ, ובשם הטקטיקה הנקטת, 'לאומיות מתקיפה': לאומיות המתבוננת החוצה ומתאפיינת בהצבת ישראל מול העולם כשהיא בוחנת יחסי גומלין בין קבוצת ה'אנחנו' ל'ישאר העולם'. עם מונחי המפתח של לאומיות זו נמנים ביטויים טעונים כגון 'אנטישמיות', 'גירוש' ו'שוואה'. שני סוגים אלו משלימים זה את זה, והם הרוב המוחלט בייצוגי הלאומיות במוספי העיתונות בזמן מלחמה.

ג. סוג משני וחריג של ייצוגי לאומיות מוגדר ייצוגי ביקורת על הלאומיות ואף אנטי-לאומיות, העולים מן העיון במוספים ואשר ביקשו לקעקע את התפיסות הרווחות שהוצגו בתקשורת באותה עת. לדוגמה, בחלקי התרבות והפנאי, הבריאות וסגנון החיים נשמעו קולותיהם של אנשי רוח ישראלים המביעים את מחאתם על המלחמה לצד קולותיהם של אזרחים לבנונים המשתפים את הקורא בחוויית המלחמה שלהם.

החידוש העיקרי שמציע המחקר הוא הצגת ספקטרום שלם של ייצוגי לאומיות (המשתמשים באסטרטגיות רטוריות ש'מתקיפות' ו'מתגוננות') לצד גילויי ביקורת ואנטי-לאומיות, בניגוד לדיכוטומיה המקובלת בין הנרטיב היהודי לנרטיב ההומניסטי (ידגר, 2004).

גווייה של הלאומיות במוספי העיתונים במלחמת לבנון השנייה

א. 'לאומיות קבוצת הפנים': יחד שבטי ישראל

א.1 במוספי הפנאי והתרבות 'ההצגה חייבת להימשך'

לאורך המלחמה הרבו מוספי התרבות בשלושת המוספים לעסוק בהשלכותיה של מלחמת לבנון השנייה על עולם התרבות הישראלי, והם התמקדו בהשפעת המלחמה על אירועי תרבות בארץ ובהתגייסות ידוענים ישראלים לטובת העורף והמאמץ הלאומי. התמה הרווחת שעלתה מסיקור אירועי התרבות בארץ הייתה 'אף על פי כן', כלומר חרף המצב אירועי התרבות צריכים להתקיים כסדרם. למשל, בעיקר בימי הלחימה הראשונים, אך גם אחריהם, הופיעו במדורי התרבות ידיעות על אודות השיבושים שגורמת המלחמה לעולם התרבות הישראלי: הפקות טלוויזיה ומופעי תרבות שתוכננו ביישובי הצפון ובמרכז ובוטלו או הועברו דרומה בשל המצב. ידיעות אלו אופיינו בנימה אינפורמטיבית וקונקרטיבית בשלושת המוספים. עם זה, אירועי תרבות שתוכננו בצפון ואכן התקיימו (שם או במקום אחר בארץ) זכו לתשומת לב מיוחדת ולראיונות מצד הנוגעים בדבר במוספים הפופולריים. למשל, הזמרת מיקה קרני תיארה בטור אישי ימים ספורים לאחר פרוץ המלחמה (תחת הכותרת 'באש ובמים') כיצד למרות מטחי הקטיושות החליטו היא ובעלה שלא לוותר על מסורת ההופעות שלהם בלילות שבת בביתם באמירים וערכו שם מופע מקוצר ל'שישה נופשים אמיצים' שהגיעו לצפות בהם (קרני, 2006.7.16). בדומה להם סיפר הבמאי שמי זרחין על הקרנת הבכורה החגיגית בטבריה של סרטו החדש (שצולם בעיר), 'אביבה אהובתי', שנערכה במקלט: "ברור שהייתי מעדיף פרמיירה חגיגית וגדולה כמתוכנן, אבל זה מה שקרה. זאת הייתה הפרמיירה הכי מרגשת שחוויתי בחיים [...] אם הייתי כותב סצנה כזאת היו אומרים לי שזה לא אמין" (הירש, 2006.7.28). ואולם מוסף 'גלריה' לא היסס להודות בכותרותיו כי "ההצגה לא חייבת להימשך" (שוחט, 2006.7.17), וכי "המסך, בינתיים, יורד" (שוחט, 2006.7.24).

עוד עלתה במוספים שאלת המשך קיום מופעי תרבות במרכז הארץ – אם ראוי או לא ראוי בימי מלחמה – ואלו ביטאו את האמרה כי "ההצגה חייבת להימשך". לדוגמה, 'המגזין' סיקר בנימה אוהדת את החלטת התאטרון הקאמרי להעלות הצגה שבוע לאחר פרוץ המלחמה: תחת הכותרת 'ממשיכים לצחוק' ותמונתו של השחקן שמואל וילוז'ני בתאטרון נפתחה הידיעה במילים "למרות המצב הביטחוני והתותחים הרועמים, בתאטרון הקאמרי שומרים על חוש הומור ובסוף השבוע עלתה שם הקומדיה המפורסמת 'יתוש בראש'" (אורן, 2006.7.18). במקרה אחר, במוסף '24 שעות', התבסס סיקור החלטתה של עיריית תל-אביב להעלות את מופע הפארק 'ריגולוטו' כמעט לחלוטין על הסבריו המשכנעים של דובר העירייה בדבר הצורך שלא להיכנע לטרור, על ההסעות

שאורגנו לתושבי הצפון ועל אופיו הסולידי של המופע (בירנבוים, 27.7.2006), ואילו בכתבה על אודות דחיית מופע הסיום החגיגי של שלמה ארצי ושלוש חנוך בקיסריה לאחר נפילת הטילים באזור חדרה הדגיש המדור שהשניים כבר קיימו שם שתי הופעות עמוסות קהל מאז פרצה המלחמה וציטט את ארצי: "חשוב להמשיך ולהופיע גם בזמן מלחמה תוך שמירה על רגישות למצב ולאנשים" (בן נון, 6.8.2006).

ביטוי נרחב ביותר במדורי התרבות ניתן גם להתגייסותם של ידוענים למאמץ המלחמתי (ביקורים במקלטי הצפון, ארגון ערבי התרמה למען תושבי הצפון או השתתפות בהם, הופעות בצפון ועוד). הכתבות במוספי 'ידיעות אחרונות' ו'מעריב' התמקדו בתיאורי הביקורים עצמם ובהבלטת שמות הידוענים שהשתתפו בהם בצירוף צילומיהם של האחרונים בצפון. למשל, בכתבה 'כוכבי הצפון' שסיקרה ביקור שערכו מפורסמים רבים בטבריה כשבוע לאחר פרוץ הקרבות: "ילדי המקלטים בטבריה זכו אתמול להפתעה מרגשת, כשאוטובוס מלא כוכבים עצר ליד מקום נפילת אחת הקטיושות האחרונות; אושרי כהן, לירז צ'רכי, דנה דבורין, אבי גרייניק ועוד רבים נוספים נזכרו אתמול שלפעמים שווה להיות מפורסם [...] בכלום מאמץ אתה גורם לאנשים לחייך בגדול" (בן נון, 18.7.2006).

ואולם, בידיעה אחרת על אודות הופעתה של הזמרת שרית חדד מול חיילים בגבול הצפון כחלק מספיישל טלוויזיוני של 'כוכבים עם הצפון', צולמה הזמרת, אשר גם היא גויסה למלחמה מוקפת בחיילי צה"ל ונישאת בזרועותיהם (שכניק, 31.7.2006). לעומת זאת, מוסף 'גלריה' הדגיש את הרקע הרחב של הפעילות התרבותית, כגון הגורמים המרכיבים אותה (יזמת משרד התרבות בשיתוף עם גופים אחרים), התאמת הפעילות לאופי היישוב הנזקק ועלות הפעלת תכנית החירום המיוחדת למדינה (למשל: שוחט, 19.7.2006).

כחלק מסיקור ההתגייסות נערכו אף ראיונות עם האמנים שנרתמו לסייע, ואלו הביעו תמיכה מוחלטת בפעולות ישראל. למשל, כשבוטלה הופעה מתוכננת של הסטנדפיסט יעקב כהן בצפון, הוא "לא ויתר ועלה לסיבוב מקלטים באזור". בריאיון שנערך עמו לאחר מכן התייחס כהן למצב: "מה שאנחנו עושים עכשיו בלבנון, ויסלחו לי המתייפיים, זה להגן על הקיום שלנו. אחרת נתחסל. הפעם צריך חד משמעית להיכנס באם-אימא שלהם ולגמור את הסיפור" (בירנברג, 24.7.2006). בכתבה אחרת על אודות הזמר מוקי, ממארגני ערב התרמה לתושבי הצפון והידוע בהשקפותיו השמאליות, אמר אף הוא שלתפיסתו ישראל עשתה ככל יכולתה כדי להגיע לשלום, אולם התברר שאין עם מי לדבר, וכעת, כמאמר הקלישאה, אנו נלחמים על חייו (בירנברג, 26.7.2006).

זירה נוספת שממנה היה אפשר ללמוד על התגייסות הידוענים הייתה דווקא במדורי הרכילות במוספי 'ידיעות אחרונות' ו'מעריב'. בדומה לכתבות במדורי התרבות פרסמו גם מדורי הרכילות לעתים קרובות פריטים קצרים שעסקו בעיקר בביקורים שערכו ידוענים (מתחום הבידור) במקלטים ובבתי חולים בצפון, אך גם בנושאים אחרים, כגון שיר מחאה של הזמר עמיר בניון על המצב (לאופר, 20.7.2006), או ערב מחווה שהנחה ידוען כלשהו (לאופר, 23.7.2006). בדרך כלל הובלטו פריטים אלו יותר מבשאר המדור הן באמצעות מיקומם (למשל, בחלקו העליון של העמוד ובידיעה נפרדת וממוסגרת) הן באמצעות הוספת צילומים של הידוענים עם ילדים במקלטים או עם פצועי צה"ל (למשל: סוויסה, 18.7.2006). עוד מתאפיינים פריטים אלו בשפת הסלנג המשמשת את מדורי הרכילות גם בימי שגרה, לדוגמה הכותרת 'בי"ז יצאה פגז' בהקשר לביקור פצועים

שערכה השחקנית יעל בר זוהר בבית החולים רמב"ם (סוויסה, 24.7.2006). יתרה מזאת, שבועות אחדים לאחר פרוץ המלחמה החלו המוספים אף ליזום פרויקטים מיוחדים מלבד הסיקור המידי: 'המוזות רועמות' – שמונה אמנים ישראלים כותבים ל'24 שעות' את שיר המלחמה שלהם (אמנים שונים, 31.7.2006), ו'שיר אחרי מלחמה' – אמנים שחלקו עם מוסף 'פרומו' של 'מעריב' כמה מהיצירות החדשות והשקטות שלהם ('בכל זאת, שיתאים לאווירה') אשר ממתינות במגרה (פרי, 4.8.2006).

שלא כבמוספים היומיים העיקריים ('24 שעות', 'המגזין' ו-'גלריה'), שהוקדשו כמעט לחלוטין למלחמה ואף השתנו ויזואלית בשל כך, היה היחס למלחמה בחלקי הבריאות וסגנון החיים מינורי למדי, אם בכלל. לכן המוספים והמדורים שמרו על מאפייניהם החיצוניים שבשגרה בתוספת ייצוגים למלחמה. עם זאת, גם בחלקים אלו, העוסקים בתחומים 'אזרחיים' מובהקים באופיים, ניתן לאתר התגייסות למאמץ הלאומי. במוסף 'בריאות' של 'הארץ' התפרסמו לצד הכתבות ה'שגרתיות' כמה כתבות נרחבות שקישרו בין ה'מצב' לתחום הבריאות: סדנת הכשרה שמתכנן צה"ל בימים קשים אלו כדי לשפר את הקשב לבעיות חיילים (סער, 23.7.2006), מאמר על אבי רפואת החירום בעולם (דונחין, 23.7.2006) וערב עם מתנדבי יחידת ער"ן במרכז הארץ (לי, 30.7.2006). חלקי סגנון החיים והבריאות בעיתונים הפופולריים התאפיינו בנימה מעט מחויכת יותר. לעתים החיבור שהופיע בהם בין הטקסט למלחמה היה סמלי או מלאכותי, ונראה כטקסט שנכתב והוכן מבעוד מועד, אולם כעת, בשל הנסיבות, הוא מקושר (מגויס) לטובת המציאות. לדוגמה, הפקת אָפּנה מיוחדת שהתפרסמה במוסף 'זמנים מודרניים' שבוע לאחר המלחמה עם זמרי התכנית 'כוכב נולד'. בטקסט עצמו לא היה כל קישור למלחמה, אולם כותרת המשנה הסבירה: "עשרת הגדולים של התוכנית 'כוכב נולד' התנדבו לשפר את מצב הרוח הלאומי, ולשפר הופעה באותה הזדמנות. בחרנו לכל אחד שיר עברי שהולם את אישיותו, והלבשנו אותם בעזרת מעצבי אופנה. הנה הם לפניכם – נשמעים נהדר ונראים נהדר" (סיוון-כהן, 19.7.2006). במקרה אחר נפתח ריאיון שנערך עם הדוגמנית והמגישה מורן אטיאס בתחושות הדאגה שלה להוריה החיפנים והמצוקה האישית שלה במלחמה (קמינר, 2.8.2006).

2.א. במגרש הביתי של שחקן הכדורגל הזר

עוד פן חשוב של לאומיות קבוצת הפנים הופיע במדורי הספורט ועסק בסיפורם של הספורטאים הזרים בישראל בתקופת המלחמה. עמודי הספורט, שלכאורה אינם עוסקים ישירות בשאלות אידאולוגיות, עמוסים בשלל סמלים ומשמעויות המזכירים בדרך אגב את הלאום. למשל, ביליג (Billig, 1995) מצא שעמודים אלו מזמינים את הקוראים לתמוך מדי יום ביומו ביסוד הלאומי, וניתן לראות בהם חזרה בנלית לעתות קיצוניות של משבר, בעת שמדינה קוראת לאזרחיה, בעיקר הגברים שבהם, להקריב את הקרבן האולטימטיבי בשם האומה.

סיפורם של הספורטאים בעורף בתקופת המלחמה הוא חשוב, משום שכדברי וואנל (Whannel, 1992), כוכבי הספורט המופיעים במדורי הספורט הם דמויות בנרטיב, ובאמצעותן ניתן להעביר מסרים אידאולוגיים של שייכות לאומית, תחרות, אינדיווידואליזם והבדלים מגדריים. לשחקנים תפקיד משולש עבור אמצעי התקשורת: ככוכבים הם נושאים את הערך הבידורי של ההופעה, כאנשים בשר ודם הם מספקים את הפרסוניפיקציה שאֵתה יכול הקהל להזדהות, וכדמויות בעולם תוכן פופולרי הם נושאים על גבם את נרטיב הספורט. נראה שתפקידם של הספורטאים

במלחמה, בהיותם ידוענים, הוא בעיקר התגייסות לטובת המלחמה. אחד הנרטיבים הבולטים שעסקו בהם מדורי הספורט (בעיקר הפופולריים) היה בעיקר חוויית המלחמה של הספורטאים הזרים בישראל. לצד חששותיהן של הקבוצות שהמלחמה תפגע בסיכויי החתמתן של שחקן זר, הרבו המוספים לעסוק בתחושותיהם האישיות של השחקנים והמאמנים, בשאלת עמדת משפחתם בחו"ל ובשאלה אם יעזבו את ישראל בשל המלחמה, בעיקר בשבועיים הראשונים שלה. רבים מהספורטאים הזרים ציינו שהקושי העיקרי שניצב לפנייהם הוא הלחץ שבו נתונות משפחותיהם בחו"ל ודרישתן שיחזרו הביתה מיד. למשל, שחקן מכבי חיפה אלן מסודי התבטא: "אימא שלי התקשרה וביקשה ממני לחזור [...] אמרתי לה שאני עולה על טיסה לאנגליה, אז היא התחננה שאשאר שם. היא ראתה בטלוויזיה את ההרס וההרג, ועכשיו לך תסביר לה שזאת העבודה שלי ושאני גר ברמת גן ושם שקט" (לוי, 8.8.2006).

אכן, סוגיית עזיבתם האפשרית של הזרים בשל המצב חזרה שוב ושוב בראיונות עמם. גם מוסף 'הארץ', שמיעט מאוד להזכיר את הנושא לאורך כל המלחמה, נדרש אליו וביקש מכמה כדורגלנים זרים לשתף את הקוראים בתחושותיהם: למשל, גוסטבו בוקולי, שחקן מכבי חיפה, שחי בישראל יותר מחמש שנים, הצהיר: "אין לי כל כוונה לעזוב את הארץ רק בגלל כמה טילים. אפילו לא את חיפה. אמנם הקבוצה שלחה אותנו להתגורר במלון בת"א לפרק זמן בלתי מוגדר, אבל מבחינתי הייתי יכול להישאר בחיפה, ולהמשיך לחיות כרגיל" (בוקולי ודה ברונו, 17.7.2006). ואילו לשחקן הפועל תל אביב לוסיאנו דה ברונו חשוב היה להבהיר כי הוא נשאר: "קראתי באחד העיתונים שאני מודאג ורוצה לעזוב. ובכן, אלו שטויות. המשפחה שלי כאן, האישה ושני הילדים, ואם באמת הייתי חושש לחייהם לא הייתי מסכן אותם" (שם).

יש לציין כי כנגד קולם הדומיננטי של רוב השחקנים הזרים, אשר הביעו ביטחון ואורך רוח, נשמעו לעתים גם קולות אחרים: שחקן ששקל לעזוב או לא לחתום בקבוצה בישראל (למשל: שפר וורשל, 27.7.2006), ובמובנים מסוימים גם הודעה כזאת מחזקת את הלכידות של מי שבחר להישאר ולשחק בישראל.

ב. "לאומיות קבוצת החוץ": הלנו אם לצרינו?

ב.1 מלחמת התרבות של מוספי הפנאי

תחום לאומיות קבוצת החוץ, המחלקת את העולם ל'טובים' ו'רעים' ונוקטת טון מתקיף, כלל במוספי הפנאי והתרבות אמירות הנוגעות הן לאפשרות ביטול הופעות של אמנים זרים בישראל הן לביטויי תמיכה במלחמה ומחאה נגדה בתרבות העולמית. בשלושת העיתונים עלתה כמות האמירות בנושא במהלך המלחמה, והרבות מכולן הופיעו במוסף '24 שעות'.

בדומה לעיסוק הנרחב בסוגיית הספורטאים הזרים והמלחמה בישראל, גם כאן הרבו מוספי התרבות לדון בשאלות הנוגעות לבואם הצפוי של אמנים מחו"ל להופעות בישראל, כגון אם מפחדים להגיע לישראל כעת, אם שוקלים לבטל הגעתם ובדיקה כיצד הסתיימה הפרשה בנסיבות דומות בעבר. אחד ההרכבים שבבואם הצפוי דובר רבות עם פרוץ הקרבות היה להקת 'דפוש מוד'. תחת הכותרת 'עסקים כרגיל', בינתיים הדגיש מוסף '24 שעות' ימים לאחר פרוץ האש את דברי ההרגעה של המארגנים בישראל כי הם יגיעו 'ללא צל של ספק', אך הזכיר שההרכב כבר ביטל את בואו לישראל בעבר בשל האינתיפאדה בשנת 2001 (בן נון, 16.7.2006). מדורי התרבות המשיכו לעקוב אחר הבטחותיהם של חברי הלהקה להגיע לישראל, וכאשר אלו הודיעו לבסוף שבשל

סירוב הצוות הטכני לא יגיעו, הדגישו המדורים שמדובר בהחלטה המנוגדת לרצון הלהקה והאשימו את התקשורת הבריטית העוינת בהסתת צוות התפעול (פרי, 2.8.2006). אבל מופעים מחו"ל אשר קוימו כמתוכנן במהלך המלחמה הובלטו במוספי התרבות, והאמנים הזרים אשר לא נכנעו לחיזבאללה' (למשל: פרי, 25.7.2006) זכו בסיקור אוהד.

לצד העיסוק בשאלות הגעת האמנים הזרים לישראל התקיים גם מעקב אחר גילויי התמיכה ובעיקר המחאה מצד התרבות העולמית למתרחש בישראל. לדוגמה, מעל ידיעה קטנה בתחתית המדור שעסקה בהגעת סולן להקת הסקורפיונס להופעה בישראל למען תושבי הצפון (דגני, 7.8.2006), התפרסמה כתבה גדולה תחת הכותרת הנצית באדום 'סרט מלחמה', שרמזה על צביעותו של העולם וציינה כי "כשזה מגיע ליחס לישראל, אפילו מארגני פסטיבל קולנוע הומו-לסבי באירלנד הניחו בצד את הליברליות והסירו את החסות שהעניק משרד החוץ להקרנה החגיגית של הסרט 'ללכת על המים'" (בירנברג, 7.8.2006). כתבה אחרת בת עמוד אחד תחת הכותרת 'אוסלו בוערת', ציטטה את דבריו האנטישמיים של סופר נורבגי, המכנה את חיילי צה"ל 'רוצחי תינוקות' ומלגלג על האפשרות שהיהודים הם באמת 'העם הנבחר' (הלר, 10.8.2006).

תחום אחר שבלט במוספי הפנאי הוא התבוננות בתגובת התקשורת הבין-לאומית ובמרחבי רשת האינטרנט למבצע כראי לתפיסת המלחמה בעיני העולם. התקשורת המערבית, שגילתה עניין רב במלחמה, הוצגה בתחילת המערכה באור חיובי, אולם עם העלאת ביקורת על ישראל נהפכה באחת לעיתונות עוינת. מוסף 'המגזין' של 'מעריב' התמקד בדאגה בישראל נוכח כרסום מעמדה בדעת הקהל העולמית והקדיש לנושא כתבות נרחבות על פני עמוד או כפולת עמודים. בשבועיים הראשונים התמוגגו הכתבות (בזהירות המתבקשת) מהתייצבותו של העולם 'לצדנו' ('לכמה ימים, במהלך השבוע שעבר, אהבו אותנו'. רוסו, 18.7.2006) והדגישו את הלגיטימציה של ישראל לתקוף (וויס, 24.7.2006). אולם בשבוע השלישי ללחימה, כאשר הלחץ הבין-לאומי כבר פעל את פעולתו, תקף מוסף 'המגזין' את התקשורת העולמית בטענה כי רשתות הטלוויזיה הזרות נעשו שופר תעמולה של חיזבאללה. לפיכך, נטען, "אין פלא שהמתקפות חסרות הרחמים שלהם על ישראל הביאו לכך שהאנטישמיות שוב מרימה את ראשה המכוער". עוד צורפו לכתבה איורי קריקטורות אנטישמיים שפורסמו באירופה ובדרום אמריקה (גרוס, 3.8.2006).

לבסוף ניתן להציע גם קריאה שמעדת את הקו התקיף שמציגות הכתבות. למשל, פרסום בדבר הופעתה של להקת פופ בכירה בישראל או הקרנת סרט ישראלי בפסטיבל אירי (הגם שבוטלו לבסוף) יש גם בהם כדי להציב את עולם התרבות הישראלי כחלק אינטגרלי מן התרבות העולמית, ולפיכך להקהות במקצת את גילויי הלאומיות המתקיפה.

2. ב. מוספי הספורט והמלחמה על הבית

הדיון הסוער במוספי הספורט סביב החלטת התאחדויות הספורט באירופה לבטל אירוח משחקים בין-לאומיים בישראל, שזכה אף לכותרת הגג 'מלחמה על הבית', הוא דוגמה מובהקת ללאומיות זו. יום לאחר פרוץ המלחמה, ב-13 ביולי 2006, הוחלט באופ"א, הגוף המנהל של הכדורגל האירופי, לדחות את בקשת ההתאחדות לכדורגל ולא לאפשר לקבוצות הישראליות במפעלים האירופיים לשחק בעונה הקרובה מחוץ לגוש דן (שיינמן, 13.7.2006). בשבועות הבאים, עם המשך ההידרדרות במצב הביטחוני, הוצבה בסימן שאלה גם סוגיית אירוח משחקי הספורט בארץ שנקבעו זה מכבר לשבועות הקרובים, וקבוצות ישראליות נתבקשו למצוא מגרשים חלופיים

בחוו"ל לעת הצורך. על אף דברי בכיר באופ"א כי המשחקים יועברו רק אם ייפלו טילים בתל אביב (שיינמן וקופר, 28.7.2006), הלחץ הבין-לאומי שהפעילו קבוצות חזקות באירופה עשה את שלו (צנציפר, 31.7.2006): בתחילת אוגוסט הודיעו הן אופ"א, איגוד הכדורגל האירופי (שיינמן וצנציפר, 1.8.2006) והן פיב"א, הפדרציה הבין-לאומית לכדורסל (נאה, 6.8.2006), שלא יתקיימו משחקים בין-לאומיים בישראל עד להפסקת אש מלאה. החלטה זו עוררה זעם רב בעולם הספורט בישראל, וההתאחדויות לכדורגל ולכדורסל אף ערערו על פסיקה זו, אך הערעורים לא התקבלו. הצגת הסיפור 'המלחמה על הבית' משקפת נאמנה את היסוד הלאומני הייחודי המאפיין את מדורי הספורט. טומלינסון (Tomlinson, 2004) מסביר שהמלחמה והספורט הם הביטוי האולטימטיבי של האומה. מחקרים ממוקדים על אודות מקומה של עיתונות הספורט בקשר שבין הספורט ללאום העלו שהסיקור של משחקים בין-לאומיים גדוש בדרך כלל בלאומנות, שנאת זרים ונוסטלגיה מלחמתית (Blain et al., 1993; Bernstein, 2007). ואכן, אף שרוב הסיקור עניינו תיאור ישיר של המערכה שניהל הספורט הישראלי עם המוסדות האירופיים, ולפיכך מתאפיין בסגנון החדשות הקשות הקונקרטי (Rowe, 1992), הרי שניכרת בטקסטים נקודת מבטם הישראלית הסובייקטיבית של הכותבים. מאבקם של ראשי הספורט הישראליים במוסדות הספורט האירופיים כלל מגוון רחב של ביטויים נציים ועמוסי לאומיות, המדגישים את הריחוק שבין 'אנחנו' ו'הם', תוחמים את הקהילה המדומיינת הישראלית ומציבים את הקורא בעמדת חבר פטריוטי בקולקטיב הלאומי (Bishop & Jawrski, 2003; Blain et al., 1993; Blain & O'donnell, 1998; Whannel, 1992).

העיסוק העיתונאי בשאלת אירוח המשחקים בישראל התפתח ביחס ישיר להתפתחותה של המערכה: בניגוד לסיקור המוגבל בהיקפו והמתון של הנושא בימיה הראשונים של המלחמה (שהתבטא, לדוגמה, בהבנה היחסית שבה התקבלה החלטת אופ"א להקפיא את המשחקים ברחבי ישראל בעונה הבאה בשל פרוץ הקרבות. ראו שיינמן, 13.7.2006), הרי ככל שהחריפה המלחמה והעמיקו איומי המוסדות האירופיים שישראל לא תוכל לארח, עלתה בשלושת העיתונים תדירות הדיון בנושא, והתלהט סגנון הכתיבה הלאומי במוספים.

את 'המלחמה על הבית' הצית בסוף יולי סירובה התקיף של קבוצת ליברפול האנגלית להגיע לישראל למשחקה מול מכבי חיפה. הכרזתו המתריסה של מאמן הקבוצה רפא בניטס, "אין שום סיכוי שנגיע לישראל לשחק כדורגל", הופיעה ב"ידיעות אחרונות" בהבלטה רבה תחת כותרת אדומה גדולה על פני עמודים 2-3 (מלבד הפניה בעמוד השער). בגוף הכתבה עצמה הובאו דבריו של המאמן בהקשרם הרחב, המעקר במידת מה את הנימה הלוחמנית המשתמעת מן הכותרת: "לדעתי המצב מאוד ברור. אני עצוב בשביל האנשים בישראל והזמן הנורא שעובר עליהם, אבל אנחנו צריכים לשים את הביטחון של כל המעורבים בראש סדר העדיפויות והמשמעות היא שאי אפשר להגיע לישראל. זה יהיה בלתי אפשרי להתרכז במשחק (שיינמן, קופר וליפקין, 30.7.2006). גורמים ישראלים מסוימים ניסו לטעון כי הרצון שלא להגיע לישראל יסודו בשיקולים זרים ולא בדאגה אמתית לשחקני הקבוצה ואוהדיה, כפי שצוטט בכתבה שר התרבות, המדע והספורט אופיר פינס: "אפשר לשחק במרכז ישראל בביטחון מלא. כל ניסיון לא להגיע לישראל נובע ממניעים אחרים. אני מקווה שהימים בהם היו מערעבים ספורט בפוליטיקה, הם מאחורינו" (שיינמן, קופר וליפקין, 30.7.2006). 'מעריב', מחד גיסא, נקט נימה מרוככת יותר, שהתבטאה בין

השאר בבחירה להציב בכותרת של עמ' 4-5 את תחושות האמפתיה שהביע בניטס כלפי האנשים באזור הזה (זיו, 30.7.2006), ומאידך גיסא הוא שב וליבה את האש יום לאחר מכן באמצעות הכותרת הנצית: "בכיר בחיפה: שבניטס יפסיק לבכות". בטור קטן בעמוד 6 נטען שאל לישראלים להפנות האשמות אנטישמיות נגד מאמן ליברפול, שכן כל רצונו הוא להגיע ביתרון נוסף למשחק, כל שכן שהרצון לקיים את המשחקים בישראל כרגיל אינו אלא נאיבי: "אנחנו מצפים, בצדק, שהעולם יתייצב לצידנו במאבק הזה ויתמוך בנו [...] אנחנו מצפים שקבוצה אנגלית, שמייצגת מדינה שסבלה גם היא מפצצות אסלאמיות ומחבלים מתאבדים בעיר הבירה שלה [...] תגיע לישראל בימים הקשים האלה אף על פי כן ולמרות הכל. אבל זה לא מציאותי, בטח לא כשזה נוגע לאירופאים. האמריקאים היו שולחים קבוצה שלהם לכאן, הרפלקס המותנה של האירופים הוא נגדנו" (פלדהיים וזיו, 31.7.2006).

עם התפתחות הפרשה ופנייתן של קבוצות בכירות באירופה לאופ"א בדרישה לא להגיע לישראל חיזקו מדורי הספורט את תחושת העוינות לישראל בעולם. ידיעות אחרונות עשה זאת בין השאר באמצעות בחירת כותרות אדומות ודרמטיות בעמודי השער ("ליברפול, דומז'אלה, דינמו בוקרשט ולוקומוטיב סופיה התארגנו כדי להציג לאופ"א חזית אחידה: לא באים לישראל!" צנציפר, 31.7.2006), כמו גם מדור הספורט של 'מעריב', שהציב בעמודו השני את הצהרתו החד משמעית של כוכב דינמו בוקרשט: "תי"א? אני לא עולה למטוס" (זיו ואחרים, 30.7.2006).

שיאה של מערכה זו מול המוסדות האירופיים הגיע בימים שלאחר מכן, עם קבלת ההחלטה הקונקרטית באופ"א שלא לאפשר לישראל לארח משחקים, ובשפת ידיעות אחרונות: "זרקו אותנו מהבית" (שיינמן וצנציפר, 1.8.2006). שלושת מוספי העיתונים ליבו את הוויכוח באמצעות כתבות צבע גדולות בעלות כותרות נציות: "מגן: אם יש לקבוצות בארץ קצת כבוד, הן היו צריכות לוותר על אירופה" (טבק ואחרים, 1.8.2006); "ההתאחדות הכריזה מלחמה על אופ"א" (טבק ואחרים, 2.8.2006). ב'הארץ' תפסה את מקומה של כותרת הגג 'אנחנו נשארים בארץ?' (דן, 28.7.2006), שאפיינה את חוסר הבהירות בתחילת המלחמה, וכותרת הגג 'מלחמה על הבית' (למשל: בורוביץ', 2.8.2006) בנושא זה. כמובן, מן הצד הרטורי נושאת כותרת כזאת עומס סמלי ורגשי רב, הנשען על הערך הקונוטטיבי המוסף שיש למילה 'בית' (מקום מוגן ובטוח) ותפקודה הכפול של המילה הן במשמעותה הספורטיבית (האצטדיון או האולם המקומי) הן כסינקדוכה למדינת ישראל כולה. אכן, כותרות פועלות בשני השדות, בשדה הספורט ובשדה הפוליטי, ובו הן מראות (במפורש או במרומז) שראשי התאחדויות בעולם (המייצגים, בתורם, את מדינותיהם והעולם כולו) מצטרפים למלחמה נגד ישראל.

בסיקור ההחלטה בחרו העיתונים גם להדגיש את טיעוניה של ישראל נגד ההחלטה, את אזלת ידה למול יריבותיה בעלות ההשפעה ואת ההפסדים הכספיים האדירים הצפויים לקבוצות בארץ מאבדן הביתיות (לדוגמה: "ההפסד של הפועל: לפחות 600 אלף שקל". טבק, עמיקם ושפר, 3.8.2006). עם זאת, מעניין שבהפסדים הכלכליים התמקד הדיון הכלכלי במלחמה, ואילו שאר הסוגיות הכלכליות שבהן מרבית המוספים לעסוק בימי חול, כגון עלויות השחקנים ותנאיהם, הפסיקו להופיע, או שתדירותן פחתה, כלומר שלא כדברי בן פורת (2002), שהזכיר מעבר מן המודל הפוליטי למודל המסחרי בכדורגל, קריאת מוספי הספורט במלחמה מעלה את השעיית הקפיטליזם וחזרה לנרטיב הפוליטי-לאומי (אך לא המפלגתי).

גם איגוד הכדורסל האירופי, פיב"א, החליט נגד החזרת המשחקים לישראל. הסיקור בעמודי הכדורסל מצומצם בהיקפו מזה של הכדורגל (כבכל ימות השנה), אולם גם כאן הופיעו ביטויים קשים נגד הבכירים האירופים. למשל, נטען שמזכ"ל פיב"א נוקט מניפולציות כדי שהקבוצות הישראליות לא יוכלו להכין מגרשים חלופיים בזמן, משום ש"הוא רוצה לחסל את הכדורסל הישראלי" (סגל, 20.8.2006).

מאמן נבחרת הכדורסל באותם ימים, צביקה שרף, תקף אף הוא את ההחלטה להעביר את המשחקים הביתיים לארץ אחרת: "למה ללכת כמו יהודים המובלים לטבח? זה לא נושא מספיק חשוב?" (נאה, 10.8.2006) תוך שימוש בטראומת השואה של העם היהודי, ובפרט במונח הטעון 'כצאן לטבח'. ייחוס זה של חוסר אונים לדמות היהודי/הקרבתן וההשוואה המרומזת בין דמותו של התוקפן (מעולם הספורט במקרה הזה) לנאצי הם חלק מפרדיגמת השואה והתקומה החוזרת על עצמה בעיתונות הישראלית בסיקור אירועי טרור בולטים (נוסק, 1994). בהזדמנות אחרת טען שרף בעניין החלטת פיב"א (גם היא בכותרת) כי "אנחנו היהודים, ככל שמכים אותנו אנחנו מתפרצים וגדלים" (נעים ונלקין, 20.8.2006). באמצעות דימוי מוכר זה, השאוב מן הפסוק התנ"כי "וכאשר יענו אותנו כן ירבה וכן ירפץ" (שמות א, יב), ביקש המאמן להעביר מסר לאומי טעון. מסגור המשחק בין שתי הקבוצות כמאבק שחרג זה מכבר מגבולות ההתמודדות הספורטיבית מעיד שבימי מלחמה נזנחת תפיסת הספורט כסובלימציה, כ'מלחמה ללא יריות', כפי שהציע אורוול (אצל Garland & Rowe, 1999), וכעת העיתונאים מפרשים את הספורט כמלחמה לכל דבר עבור הקורא.

בחירתם של מוספי הספורט בייצוגים אלו משקפת נאמנה את ממצאיה של קיטש (Kitch, 2005) על אודות הערך הרב שעיתונאים מקדישים לעבר בכתביבתם. במחקרה היא הזכירה את הפיכת המגזינים האמריקניים הפופולריים לפרשנים חברתיים חשובים בחיים האמריקניים ולהיסטוריונים ציבוריים של התרבות הלאומית. וכך בשיחה המתווכת עם קוראיהם הם מאפיינים את העבר בדרכים הממזגות אותו עם ההווה והעתיד לכדי סיפור מעשה יחידי ומתמשך, סיפור כינונה של האומה. כיוצא בזה מפרשת אדי (Edy, 1999) את האנלוגיות ההיסטוריות שנוקטים העיתונאים כניסיון להפוך את העבר לרלוונטי להווה באמצעות שימוש באירוע שאירע ככלי לניתוח ולצפיית סיומה של הסיטואציה הנוכחית.

כאמור, בחירת כותרות גדולות ומעוררות אנטגוניזם כלפי המוסדות האירופיים; טיעונים של הצדקת ישראל וחולשתה מול הגופים רבי העצמה שמולם היא ניצבת; קישור המאבק הספורטיבי לפוליטיקה ואנטישמיות העמים ושימוש באסוציאציות ודימויים היסטוריים רבי עצמה, פרי הזיכרון הקולקטיבי של העם היהודי-ישראלי. בצירופן של כל 'אסטרטגיות הפעולה' שהוזכרו מתגלה במידה רבה הדגם האידאולוגי הישן-חדש של נרטיב 'היהודי המתבדל', המציב את ישראל כאומה מבודדת אל מול עולם עוין. הדימוי המרכזי בנרטיב, 'עם לבדד ישכון', קוטע את רצף ההיסטוריה היהודית לשני שיאים בלבד, של חורבן ושל גאולה, ומבטל את השיתוף הכלל אנושי במרחב העולמי בהציבו את היהודי בקוטב אחד ואת כל הלא-יהודים בקוטב אחר ללא כל גשר ביניהם. מיתוס השואה בהקשר זה משמש להצדקת קיומה של מדינת ישראל ומסביר את יחס העולם אלינו, כנאמר בביטוי 'עשו שונא ליעקב' (גרץ, 1995; ידגר, 2004). כמו מוסדות חברות שנחקרו בישראל כגון מערכת החינוך (פירר, 1985; 1989) ומוזאונים (כתריאל, 1999), מעלה גם העיון במוספים אלו את השימוש הבררני בעברו של העם היהודי לשרטוט דמותה של הלאומיות

היהודית-ישראלית בהווה. אם ננסה לשרטט את 'נרטיב העלי' (Zerubavel, 1995) שעולה מאזכור דימויי השואה וממגוון המשלים התנ"כיים, הרי האיומים החיצוניים על מולדת העם היהודי אינם נחלת העבר הרחוק בלבד, ומדינת ישראל עדיין אנוסה להילחם למען עצמאותה והישרדותה.

ג. גילויי ביקורת הלאומיות ואנטי-לאומיות

על אף הקו הלאומי המובהק שנקטו שלושת מוספי הספורט (בעיקר 'ידיעות אחרונות' ו'מעריב'. ראו בהמשך דברינו) נשמעו בהם לעתים גם קולות אחרים נדירים של אנטי-לאומיות ושל ביקורתיות (בעיקר במוסף 'הארץ'). גילויי האנטי-לאומיות הספורים הגיעו מצד ספורטאים בני מיעוטים שטענו לאפליה ואף להפקרת חייהם משום שאינם יהודים. למשל, גאלי (19.7.2006) סקר במוסף 'הארץ' את קשייה של קבוצת בני סכנין למצוא מתקן אימונים חלופי, שכן, כדברי הכותרת, "קבוצות כמו חיפה הוזמנו למרכז, אבל אותנו אף אחד לא הזמין". שחקן קבוצת בני טמרה, אשרף אלעאל, מתח ביקורת על עריכת אימון לקבוצה בקיבוץ הזורע לאחר נפילת קטיושה במקום: "במקרה כזה היינו צריכים לתפוס את הרגליים ולברוח. אם הייתי מתאמן בקבוצה יהודית, המאמן לא היה מקיים את האימון" (גאליה, 14.8.2006). קול אנטי-לאומי אחר הוא קולו של עבאס סוואן, שחקן מכבי חיפה, שהביע צער על שבכלל נפתחה המלחמה ומבקש לפתור את המשבר בדרכי שלום (לוי, 3.8.2006). יש לציין כי במוספים נשמעו גם קולות בני מיעוטים אחרים התומכים בישראל (למשל, נאביל נאסר א-דין, שחקן הפועל קריית שמונה ותושב דלית-אל-כרמל, שהבהיר: "אני בכל מקרה בעד מדינת ישראל ובסוף ננצח את חיזבאללה" (גולדשמיט, 26.7.2006)). גילויי הביקורת, הספורים אף הם, כווננו לאופן ניהול המאבק מול מוסדות הספורט האירופיים ולעיסוק המוגזם של העיתונות בשאלת אירוח המשחקים הבין-לאומיים. למשל, סגל (21.8.2006) הגדיר את החלטת פיב"א 'מדיפה ריח רע ומקוממת', אולם ביקר את אופן ניהול המשבר מצד יו"ר איגוד הכדורסל ירמי אולמרט, משום שלא 'הפך שולחנות' כפי שהצריך המצב. לאחר הכרזתו של מאמן ליברפול, רפא בניטס, כי קבוצתו לא תגיע לישראל, כתב אפרת (30.7.2006) בטור ב'ידיעות אחרונות': "בואו נקווה שראשי אופ"א ימשיכו את המדיניות הנוכחית ולא יעבירו את המשחקים מת"א. אבל בינינו, כששליש מדינה יושבת במקלטים וחיילים מסכנים את חייהם בלבנון, יש דברים קריטיים יותר מאשר האם מכבי חיפה תשחק בארץ או לא". נימה חריפה יותר הופיעה בטורו של א' זיו ב'הארץ', אשר תהה על מניעיהם האמיתיים של ראשי הספורט הישראליים במאבקם על קיום המשחקים בישראל: "כבר כמעט שבוע שהחלטת אופ"א על העברת המשחקים אינה יורדת מסדר היום הספורטיבי, ועדיין לא ברור אם כל הפונקציונרים המקומיים שנדרשו לנושא לוקים בפטריוטיזם מסמא או בצביעות ממארת [...] חזי מגן הוא נשיא האסכולה הלאומנית. 'החלטה אנטישמית, פרס לטרור', אמר. כנראה שמגן לקה, כמו רבים מאזרחי ישראל, באוברדוז ערוץ 2 קשה, וההצהרה ששחרר היא במקרה הטוב אמוציה גולמית של מי שהרגע הפסיד עשרות אלפי דולרים משלילת הביתיות, ובמקרה הרע משקפת לאומנות עיוורת. וזו, כידוע, היא מפלטו של הנבל" (זיו, 6.8.2006).

מוספי התרבות סיקרו גם את גילויי המחאה למלחמה מצד אנשי רוח, לעתים תוך הבעת ביקורת על אופייה של מחאה זו. באופן כללי המחאה סוקרה בנקיטת לשון ניטרלית ומתן מקום לטענות שני הצדדים. ביטוי ראשון לכך ניתן בפרסום 'מכתב הבמאים', שבו הזדהו כ-40 אנשי קולנוע ישראלים עם הבמאים הלבנונים והפלסטינים בעקבות פעולות צה"ל לאחר כעשרה ימי לחימה

(בירנברג, 23.7.2006). זמן קצר לאחר מכן, תחת הכותרת הדרמטית 'מדינת ישראל נגד מכתב הבמאים', המשיכו המוספים ללוות את המחלוקת, והפעם הובאה תגובתם החרפה של בכירים רשמיים בישראל למכתב ואיום למנוע תקציבים ומענקים וסיוע לאותם אנשי קולנוע (אייכנר ובירנברג, 1.8.2006). הצטרפותם של נציגי הדור הצעיר בספרות העברית למחאה נגד המלחמה בלבנון (לב ארי, 1.8.2006), ולאחר מכן של יוצרים ותיקים נוספים, סוקרה אף היא בהרחבה. למשל, בטור של בן עמי (7 לילות', 11.8.2006), אחד מחותמי העצומה: "עצומת הסופרים הצעירים מוכיחה שהדור הצעיר לא באמת מנותק כמו שעושים ממנו [...] התחנכנו על גבי ברכי סופרים שהזהירו אותנו: אתם לא חוויתם את תש"ח, לא תוכלו להבין לעולם את מה שהולך פה [...] חשבנו שלא ראוי שנפתח פה, אבל טעינו. זאת רק שאלה של תעוזה. יש לנו הבנה עדכנית של ישראל, שאולי חסרה למורינו ורבנו. לא ראינו את תש"ח, אבל את תשס"ו אנו רואים בבהירות רבה, בלי מטענים ובלי פאתוס שעלולים לעתים להכביד על הלוגיקה [...] אם לא שלום, אולי לפחות יצאו מכאן דברי ספרות חכמים וזועמים, והלוואי שעד שיתפרסמו כבר לא יהיה בהם צורך".

בצד הסיקור של המדיה המערבית וההתקפות נגד התגייסותה ל"שירות החיזבאללה" (ראו בחלק העוסק ב'לאומיות קבוצת החוץ' במוספי הפנאי) סוקרה התקשורת והתרבות במדינות ערב. מוסף 'גלריה' הקדיש מקום רב לנושא וסיקר בין השאר את הביקורת העזה שספגו שתי זמרות לבנוניות אהודות לאחר שעזבו את המדינה בימי המלחמה (בראל, 1.8.2006), ואת התגייסותם של אמנים, פוליטיקאים ותחנות טלוויזיה בעולם הערבי למען אזרחי לבנון (תוך פרסום כתובת אתר האינטרנט שפתחה ממשלת לבנון, בראל, 8.8.2006). המדיה הערבית לא סוקרה בפני עצמה אלא כבימת שיח המאפשרת ללמוד על חוויית המלחמה של האזרחים במדינות ערב באמצעות כותבי הבלוגים (יומני הרשת): למשל, הכתבה 'טילים, תפילות ושווארמה' ביחלק ב' של עיתון 'הארץ' הביאה מקולותיהם של אזרחים לבנונים מתונים (הכותבים באנגלית), שמתנגדים להפגזות הכבדות של צה"ל על ערי לבנון אך תוקפים בחריפות את חיזבאללה, טהרן ודמשק (ריבק, 19.7.2006). כתבה אחרת ב'24 שעות' – 'דברים שכותבים משם', פתחה אף היא פתח לעולמם של תושבי לבנון, שכתבו על אודות קשייהם ופחדיהם האישיים והלאומיים והציגו תגובות מעורבות כלפי ישראל: "מקצתם ביטאו את תחושת שותפות הגורל עם האזרחים בעורף הישראלי כפי שעולה מן הקשר עם בלוגרים ישראלים, ואחרים חירפו במילים קשות את מדינת ישראל אך הביעו גם ביקורת נוקבת על ההרס שהוליד נסראללה" (גולדמן, 19.7.2006). כתבה אחרת, שעסקה ביומני הרשת שנכתבו באנגלית באיראן, העלתה שעבור בלוגרים אלו המלחמה בין ישראל לחיזבאללה אינה אלא הסחת דעת מתסכלת מהנושאים שמעסיקים אותם בדרך כלל: מוזיקה, לימודים, ספורט ובידור (אלילני, 1.8.2006). ייצוגים אלו של הלאומים שישראל נתונה עמם בקונפליקט מציבים תמונת ראי למתרחש בישראל, וכך מול הקריאה של 'לאום' מול 'לאום' בטקסטים העיתונאיים המשקפים את החיים במדינות ערב אפשר לראות בייצוגים אלו גם חיזוק לתחושה של שותפות גורל ואמפתיה העולה מהצגת הפן האנושי של הקונפליקט.

בדיקת הדמיון והשוני בין המוספים העלתה שהמוספים בעיתונים הפופולריים, 'ידיעות אחרונות' ו'מעריב', הציגו את הגישה הלאומית הנלהבת ביותר, שלא כמוספי עיתון העלית 'הארץ'. במדורי הספורט הובילו האחרונים בייצוגי הלאומיות המתקפה והמתגוננת כאחד, ומוסף 'מעריב' בפרט אף נוקט קו לאומי מעט מוקצן מזה של מוספי 'ידיעות אחרונות' ו'הארץ'. האחרון אינו חף

מגילויי פטריוטיזם (בפרט במדורי הספורט) אולם נוקט סגנון כתיבה קונקרטי ומאופק יותר (כגון ההודאות שעולם התרבות הישראלי נפגע מן המלחמה) ובמושאי סיקור בלתי 'פופולריים' במוספים (כגון תגובת התקשורת הערבית העולמית למלחמה).

העיתונות הפופולרית והכשל האזרחי בעתות מלחמה

מאמר זה ביקש לבחון אם ייצוגיה של הלאומיות הישראלית מתבטאים בחלקי העיתון שאינם מיוחדים לחדשות קשות ופרשנותן במהלך מלחמת לבנון השנייה ואחריה ובאיזה אופן. ברמה הבסיסית ביקש המחקר ללמוד על מידת הנוכחות של ייצוגי המלחמה והלאומיות במוספים הנבחרים ולאחר דפוסים נרטיביים שונים המופיעים בהם. מעבר לזה ניסינו לומר דבר מה על התנהלותם ומאפייניהם של מוספי העיתונים בעת מלחמה. בהקשר הרחב נדרשנו גם לסוגיית הדמיון והשוני בין סוגי המוספים ולהבדלים בין שלושת העיתונים שנכללו במחקר.

העיון במוספים העלה כי בדומה לעמודי החדשות התגייסו אף המוספים ה'אזרחיים' במידה רבה לטובת המאמץ הלאומי-מלחמתי תוך שימור וחיזוק של אפקט ה'התכנסות סביב הדגל', האופייני לאירועים בין-לאומיים דרמטיים (Müller, 1970). תמונה זו עולה בקנה אחד עם ממצאי מחקרים שמצאו שבעת אירועים ביטחוניים קיצוניים בארץ שב אתוס הביטחון הישן להכתיב את יחס התקשורת לצבא ולצבאיות (פרי, 2001).

בדיקת אופני הפעולה של ייצוגי הלאומיות הובילה למציאת כמה סיפורים בולטים שטיפחו המוספים ולהצגת מסגרת תאורטית חדשה המפרקת את מושג הלאומיות בכלל ואת הלאומיות כפי שהתבטאה בתקשורת בעת מלחמה בפרט לשני גילויים עיקריים המשלימים זה את זה:

1. לאומיות קבוצת הפנים המתבוננת פנימה אל תוך החברה הישראלית השרויה במלחמה ומתמקדת בגיבוש קבוצת ה'אנחנו' ושימוש במונחים 'אחדות' ו'ביטחון'.
2. לאומיות קבוצת החוץ המתבוננת החוצה ומתאפיינת בהצבת ישראל מול העולם ובוחנת את יחסי הגומלין בין קבוצת ה'אנחנו' ל'שאר העולם' ומשתמשת במושגים כגון 'אנטישמיות' ו'גירוש'.

בחינת לאומיות קבוצת הפנים במוספי התרבות והפנאי העלתה נרטיב התומך בהמשך קיומם של אירועי התרבות בארץ על אף הלחימה תוך סיקור נרחב של התגייסות ידוענים לטובת העורף; מוספי הספורט בתורם התמקדו בסיפורם של הספורטאים הזרים בישראל בתקופת המלחמה, שחרף חששותיהם בחרו להישאר בארץ ולהמשיך לשחק בה כדורגל.

לאומיות קבוצת החוץ במוספי התרבות והפנאי מציגה יחס תקיף לביטול הופעות של אמנים זרים ולסיקור המחאה כנגד המלחמה בתרבות ובתקשורת העולמית. בעמודי הספורט, שהשתמשו בביטויים מלחמתיים ועמוסי לאומיות, התבלט נרטיב 'המלחמה על הבית' המתמקד ביחסו העוין של העולם לישראל בתחום הספורט ובשאר התחומים.

את תמונת ייצוגי הלאומיות במוספים משלימים גילויים מועטים למדי של ביקורתיות ואנטי-לאומיות. מדורי הספורט מכילים אזכורים לביקורתיות ואנטי-לאומיות מפי בכירים ישראלים התוהים בדבר נחיצותה וכנותה של 'המלחמה על הבית' וקולות של אזרחי ישראל הערבים הטוענים לאפליה, ובמוספי התרבות והפנאי מסקרים בהרחבה אך בלשון קונקרטיה את מחאתם של אנשי רוח בישראל למלחמה.

בחינת אופני הפעולה של המוספים בימי המלחמה מערערת את התפיסה על אודות אופיים הלאומי ה'בנלי' והשגרתי כביכול של העיתונים (Billig, 1995) ומציגה תמונה הקרובה יותר לקוטב 'הלאומיות הטעונה' שהראו למשל מארווין ואינגל (Marvin & Ingle, 1999). את מקומה של הלאומיות הבנלית, אשר נראית בלתי 'קבילה' ובלתי הולמת בימי מלחמה, החליפה לאומיות אחרת, גלויה ומפורשת, החובקת את כל תחומי החיים. מגוון רחב זה של נרטיבים משקף את האופן שבו המוספים, שבשגרה הם מעין 'ספּרה אזרחית' או 'אתנחתי' נינוחה מעמודי החדשות, מטפלים טיפול 'רד' בנושאים חדשתיים 'קשים', דהיינו המלחמה. לפיכך, מחד גיסא נראה שהמלחמה טשטשה במידת מה את המוסכמות הנהוגות בשדה העיתונאי, ומאידך גיסא המוספים פירשו את המלחמה עבור הקורא מנקודת מבטם ומתוקף הגדרתם, ובזה העניקה מציאות המלחמה משנה תוקף לחלוקה זו.

האופן שבו מופיעה המלחמה במוספי עיתון 'הארץ' מספק אלטרנטיבה ומעיד על הכשל הטבוע באופני הפעולה ('מודוס אופרנדי') של העיתונות הפופולרית, המייצגת את הבימה הנפוצה ביותר לעיסוק בלאומיות ולגיוס בעת משבר. עיתון 'הארץ' מצליח ליצור במגבלות השעה במה אזרחית שבה המוספים שאינם חדשתיים מצליחים להתעלות מעל הגיוס הכולל המאפיין את עמודי החדשות (גם של אלו בעיתון 'הארץ', כפי שמצאו Neiger, Zandberg & Meyers, 2010), ואילו המוספים שאינם עוסקים בחדשות הקשות בעיתונות הפופולרית, שאליה נחשפים רוב אזרחי מדינת ישראל, גייסו את העמודים לטובת המאבק הלאומי ו'חיילו' את הנושאים ואת סגנון הכתיבה והעריכה, והציגו בדרך כלל 'לאומיות נלהבת' שאינה יוצרת חלופה אזרחית, בוודאי לא ביקורתית.

מראי מקום

בן ארי, יי (2007). **בראי הפרשנות של התקשורת הכתובה בישראל: ניתוח "אקורד הסיום"** – מהלך המתקפה היבשתית הכוללת, 11-13 באוגוסט 2006 (התקשורת במלחמת לבנון 2006, חוברת 4). תל אביב: בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת, אוניברסיטת תל אביב.

בן פורת, אי (2002). **ממשחק לסחורה, הכדורגל הישראלי 1948-1999**. קריית שדה בוקר: המרכז למורשת בן גוריון.

ברזילי, ג' (1991). תקשורת המונים ומלחמות. קשר 10, עמ' 25-32.

גרץ, נ' (1995). **שבועיה בחלומה: מיתוסים בתרבות הישראלית**. תל אביב: עם עובד.

דו"ח הוועדה לקביעת כללי אתיקה לעיתונות בימי מלחמה, אפריל 2007.

דור, ד' (2001). **עיתונות תחת השפעה**. תל אביב: הוצאת בבל.

דור, ד' (2002). **מאחורי חומת מגן**. תל אביב: הוצאת בבל.

וימן, ג' (2007). **הביקורת הציבורית על התקשורת במלחמת לבנון 2006** (התקשורת במלחמת לבנון 2006, חוברת 1). תל אביב: בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת, אוניברסיטת תל אביב.

וסרמן, ה' (2007). **עם אומה מולדת**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

- טוכמן, ג' (1973). תהליכי העבודה בהפקת החדשות העיתונאיות: הפיכת הבלתי צפוי לשגרה. בתוך: ד' כספי (עורך). **תקשורת המונים, זרמים ואסכולות מחקר**. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 234-253.
- ידגר, י' (2004). **הסיפור שלנו: הנרטיב הלאומי בעיתונות הישראלית**. חיפה: אוניברסיטת חיפה ופרדס.
- כתריאל, ת' (1999). **מילות מפתח: דפוסי תרבות ותקשורת בישראל**. חיפה: אוניברסיטת חיפה.
- ליבס, ת' ופ' פרוש (2006). **כשהאויב נכנס אלי הביתה: טרור ותקשורת בעידן העכשווי**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- ליבס, ת' וז' קמפף (2007). **מ"קורי עכביש" ל"חומה בצורה": המיצוב המשתנה של העורך במלחמת לבנון השנייה** (התקשורת במלחמת לבנון 2006, חוברת 2). תל אביב: בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת, אוניברסיטת תל אביב.
- נוסק, ה' (1994). שואה ותקומה בסיקור אירועי טרור בולטים, 1968-1978. **קשר** 16, עמ' 18-32.
- נייגר, מ' (1999). **מוספי הספרות ועיצוב התרבות הישראלית: מוספי הספרות בעיתונות העברית 1948-1995** **כיוצרי תמורות וכמשקפי תופעות בתרבות, בחברה, בעיתונות ובספרות** (עבודת דוקטור), ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- נייגר, מ', זנדברג, א' וא' מאירס (2008). **רטוריקה של ביקורתיות: ביקורת מאתגרת, ביקורת מאשרת והעיתונות הישראלית במלחמת לבנון השנייה** (התקשורת במלחמת לבנון 2006, 5), תל אביב: בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת, אוניברסיטת תל אביב.
- סמית, א' (2003). **האומה בהיסטוריה**. ירושלים: החברה ההיסטורית הישראלית.
- רועה, י' (1994). **אחרת על תקשורת**. אבן יהודה: רכס.
- רם, א' (2006). **הזמן של הפוסט: לאומיות והפוליטיקה של הידע בישראל**. תל אביב: רסלינג.
- פירר, ר' (1985). **סוכנים של החינוך הציוני**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פירר, ר' (1989). **סוכנים של הלקח**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פרי, י' (2001). שינוי השיח הביטחוני בתקשורת והתמורות בתפיסת האזרחות בישראל. **תרבות דמוקרטית** 4-5, עמ' 233-266.
- Allan, S. & B. Zelizer (2002). *Journalism after September 11*. New York: Routledge.
- Allan, S. & B. Zelizer (2004). *Reporting War: Journalism in Wartime*. New York: Routledge.
- Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Barkin, S.M. (1984). The Journalist as storyteller: An Interdisciplinary perspective. *American Journalism* 1(2), pp. 27-33.
- Baum, M.A. (2002). Sex, lies and war: How soft news brings policy to the inattentive public. *American Political Science Review* 96, pp. 91-109.
- Baum, M.A. (2003). Soft news and political knowledge: Evidence of absence or absence of evidence? *Political Communication* 20, pp. 173-190.

- Berkowitz, D. (2000). Doing double duty: Paradigm repair and the Princess Diana what-a-story. *Journalism: Theory, Practice and Criticism* 1(2), pp. 125-143.
- Bernstein, A. (2007). Running nowhere: National identity and the media coverage of Israeli's football team attempt to qualify for Euro 2000. *Israel Affairs* 13 (3), pp. 653-664.
- Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Bird, E.S. & R.W. Dardenne (1988). Myth, chronicle and story-exploring the narrative qualities of news. In: J.W. Carrey (ed). *Media, Myth and Narratives*. London: Sage, pp. 67-86.
- Bishop, H. & A. Jawrski (2003). We beat 'em': Nationalism and the hegemony of homogeneity in the British press reportage of Germany versus England during Euro 2000. *Discourse & Society* 14 (3), pp. 243-271.
- Blain, N., R. Boyle & H. O'donnell (1993). *Sport and National Identity in the European Media*. London: Leicester University Press.
- Blain, N. & H. O'ddonnl (1998). European sports journalism and its readers during Euro 96: 'Living without the sun'. In: R. Maurice (ed.). *Sport, Popular Culture & Identity*. Aachen: Meyer & Meyer, pp. 37-56.
- Boyle, R. (2006a). *Sports Journalism: Context and Issue*. London: Sage.
- Boyle, R. (2006b). Running away from the circus. *British Journalism Review* 17 (3), pp. 12-17.
- Carey, J. (ed.) (1988). *Media, Myths and Narratives: Television and the Press*. Newbury Park: Sage.
- Carey, (1989). *Communication as Culture*. London: Unwin Hyman.
- Edy, A.J. (1999). Journalistic uses of collective memory. *Journal of Communication* 49, pp. 71- 85.
- Garland, J. & M. Rowe (1999). War minus the shooting? Jingoism, the English press and Euro 96. *Journal of Sport & Social Issues* 23 (1), pp. 80-95.
- Gellner, E. (1990). *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Hallin, D.C. (1996). The media and the war. In: J. Corner, P. Schlesinger & R. Silverstine (eds.). *International Media Research*. London & New York: Routledge, pp. 206-231.

- Hobsbawm, E. (1983). Introduction: Inventing tradition. In: E. Hobsbawm & T. Ranger (eds.). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-14.
- Johnstone, B. (2001). Discourse analysis and narrative. In: D. Schiffrin, D. Tannen & H.E. Hamilton (eds.). *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell, pp. 635-649.
- Jurkowitz, M. (2000). Marry a multimillionaire: Soft news for the new millennium. *Harvard International Journal of Press/Politics* 5 (3), pp. 108-110.
- Katz, E. (1992). The end of journalism? Notes on watching the war. *Journal of Communication* 42 (3), pp. 5-13.
- Kitch, C. (2005). *Pages from the Past: History and Memory in American Magazines*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.
- Lahav, P. (1993). The press and national security. In: A. Yaniv (ed.). *National Security and Democracy in Israel*. Boulder: Lynne Rienner, pp. 173-195.
- Levine, R.A. & D.T. Campbell (1972). *Ethnocentrism: Theories of Conflict, Ethnic Attitudes and Group Behavior*. New York: Wiley.
- Liebes, T. (1997). *Reporting the Arab-Israeli Conflict: How Hegemony Works*. London: Routledge.
- Marvin, C. & W.D. Ingle (1999). *Blood Sacrifice and the Nation: Totem Rituals and the American Flag*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Michener, H.A., J.D. Delamater & S.H. Schwartz (1990). *Social Psychology*. HBJ Publishers, 2nd ed.
- Müller, E. (1970). Presidential popularity from Truman to Johnson. *The American Political Science Review* 64 (1), pp.18-34.
- Neiger, M. (2004). When literature meets the press: Trends in the daily newspapers in Israel, from the 1950s to the 1990s. *Hebrew Studies* 45, pp. 119-131.
- Neiger, M. & E. Zandberg (2004). Days of awe: The praxis of news coverage of violent conflict. *The European Journal of Mass Communication* 29, pp. 429-446.
- Neiger, M., E. Zandberg & O. Meyers (2010). Communicating critique: Towards a conceptualization of journalistic criticism. *Communication, Culture and Critique* 3 (3), pp. 377-395.

- Patterson, M.M. & R.S. Bigler (2007). Effects of physical atypicality on children's social identities and intergroup attitudes. *International Journal of Behavioral Development*, 31 (5), pp. 433-444.
- Peri, Y. (2006). *Generals in the Cabinet Room: How the Military Shapes Israeli Policy*. Washington, D.C.: Unites States Institute of Peace Press.
- Poulton, E. (2004). Mediated patriot games. *International Review for the Sociology of Sport* 39, pp. 437-455.
- Rowe, D. (1992). Modes of sport writing. In: P. Dahlgren & C. Sparks (eds). *Journalism and Popular Culture*. London: Sage, pp. 96-112.
- Schlesinger, P. (1991). Media, the political order and national identity. *Media, Culture & Society* 13 (3), pp. 297-308.
- Schudson, M. (1989). How culture works: Perspective from media studies on the efficacy of symbols. *Theory and Society* 18, pp. 153-180.
- Schudson, M. (2001). The objectivity norm in American journalism. *Journalism* 2 (2), pp. 149-170.
- Schudson, M. (2002). What's unusual about covering politics as usual. In: B. Zelizer & S. Allan (eds.). *Journalism after September 11*. New York: Routledge, pp. 36-47.
- Scott, D.K. & R.H. Gobetz (1992). Hard news / soft news content of the national broadcast networks, 1972-1987. *Journalism Quarterly* 69 (2), pp. 406-412.
- Sparks, C. (2000). Introduction: The panic over tabloid news. In: C. Sparks & J. Tulloch (eds.). *Tabloid Tales: Global Debates over Media Standards*. Lanham, MD: Rowman, pp. 1-40.
- Tomlinson, A. (2004). FIFA and the world cup. In: J. Sugden & A. Tomlinson (eds.). *Hosts and Champions*. Aldershot: Arena, pp. 13-23.
- Waisbord, S. (2002). Journalism, risk and patriotism. In: B. Zelizer & S. Allan (eds.). *Journalism after September 11*. New York: Routledge, pp. 201-219.
- Whannel, G. (1992). *Fields in Vision: Television Sport and Cultural Transformation*. London: Routledge.
- Whannel, G. (1998). Individual stars and collective identities in media sport. In: R. Maurice (ed). *Sport, Popular Culture and Identity*. Aachen: Meyer & Meyer, pp. 23-36.

- Wilder, D.A. (1981). Perceiving persons as a group: Categorization and intergroup relations. In: D.L. Hamilton (eds.). *Cognitive Processes in Stereotyping and Intergroup Behavior*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, pp. 213-257.
- Wolfsfeld, G. (1997). *Media and Political Conflict: News from the Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolfsfeld, G. (2004). *Media and the Path to Peace*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolfsfeld, G., P. Frosh & T.M. Awabdy (2008). Ethnocentric news of violent conflict: Journalistic mechanism for covering the second Intifada on Israeli Palestinian and Al-Jazeera television. Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association.
- Zandberg, E. & M. Neiger (2005). Between the nation and the profession: Journalists as members of contradicting communities. *Media, Culture & Society* 27 (1), pp. 131-141.
- Zelizer, B. (1992). *Covering the Body: The Kennedy Assassination, the Media, and the Shaping of Collective Memory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zerubavel, Y. (1995). *Recovered Roots: Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition*. Chicago: University of Chicago Press.

מקורות מן העיתונות

- אורן, ר' (18.7.2006). ממשיכים לצחוק. **מעריב, המגזין**, עמ' 10.
- אייכנר, א' ו' בירנברג (1.8.2006). מדינת ישראל נגד מכתב הבמאים. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 10.
- אלילני, ע' (1.8.2006). למה אנחנו עוזרים לערבים? **הארץ, גלריה**, עמ' 5.
- אמנים שונים (31.7.2006). ברעש הזה גם בכי הוא שיר. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 10-13.
- אפרת, א' (30.7.2006). בניטס לא אנטישמי. **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 3.
- בוקולי, ג' ו' דה ברונו (17.7.2006). הלו, אמא? הכל בסדר. בינתיים. **הארץ, ספורט**, עמ' 1.
- בורוביץ', י' (2.8.2006). לא רק אופ"א, כל העולם רואה בישראל אזור מלחמה. **הארץ, ספורט**, עמ' 1.
- בירנבוים, י' (27.7.2006). למרות הכל – אופרה בפארק. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 14.
- בירנברג, י' (23.7.2006). מכתב הבמאים. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 10.
- בירנברג, י' (24.7.2006). מוכרחים להמשיך להצחיק. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 16.
- בירנברג, י' (26.7.2006). עוקף מלמעלה. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 14.
- בירנברג, י' (7.8.2006). סרט מלחמה. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 10.
- בן נון, ש' (6.8.2006). בלי שיר פרידה. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 10.

- בן נון, ש' (16.7.2006). עסקים כרגיל, בינתיים. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 12-13.
- בן נון, ש' (18.7.2006). כוכבי הצפון. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 13.
- בן-עמי, י' (11.8.2006). חתום בנשיקה. **ידיעות אחרונות, 7 לילות**, עמ' 2.
- בראל, צ' (1.8.2006). לא שרתי לך ארצי. **הארץ, גלריה**, עמ' 1, 8.
- בראל, צ' (8.8.2006). מחר תשוב האומה לעמוד איתן. **הארץ, גלריה**, עמ' 3.
- גאלי, ע' (19.7.2006). קבוצות כמו חיפה הזמנו למרכז, אותנו אף אחד לא הזמין. **הארץ, ספורט**, עמ' 1.
- גאליה, מ' (14.8.2006). טמרה התאמנה למרות נפילת קטיושה בקיבוץ הזורע. **מעריב, ספורט**, עמ' 2.
- גולדמן, ד' (19.7.2006). דברים שכותבים משם. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 2-3.
- גולדשמיט, ז' (26.7.2006). לא נחזור לקריית שמונה. **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 4.
- גרוס, ת' (3.8.2006). מטייחים משטח. **מעריב, המגזין**, עמ' 2-3.
- דגני, ח' (7.8.2006). הסקורפיונס למען הצפון. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 10.
- דונחין, י' (23.7.2006). האיזמל והחרב. **הארץ, חלק ב', מדור בריאות**, עמ' 3.
- דן, ע' (28.7.2006). המשחקים בישראל, באזור המרכז, בינתיים. **הארץ, ספורט**, עמ' 19.
- הירש, ס' (28.7.2006). טבריה אהובתי. **מעריב, פרומו**, עמ' 14-15.
- הלר, א' (10.8.2006). אוסלו בוערת. **מעריב, המגזין**, עמ' 4.
- וויס, א' (24.7.2006). דיפלומטים תחת אש. **מעריב, המגזין**, עמ' 4-5.
- זיו, א' (6.8.2006). אז באיזו אסכולה אתם? **הארץ, ספורט**, עמ' 4.
- זיו, י' (30.7.2006). עצוב לי עבור האנשים באזור הזה. **מעריב**, עמ' 4-5.
- זיו, י' ואחרים (30.7.2006). ת"א? אני לא עולה למטוס. **מעריב, ספורט**, עמ' 2.
- טבק, א' ואחרים (1.8.2006). אם יש לקבוצות בארץ קצת כבוד, הן היו צריכות לוותר על אירופה. **מעריב, ספורט**, עמ' 3.
- טבק, א', ר' עמיקם וא' שפר (3.8.2006). בני יהודה תחליט: ברטיסלבה או קייב. הפועל ת"א בטיבלבורג. **מעריב, ספורט**, עמ' 2.
- טבק, א' ואחרים (2.8.2006). ההתאחדות הכריזה מלחמה על אופ"א. **מעריב, ספורט**, עמ' 2-3.
- לאופר, ש' (20.7.2006). שיר מלחמה. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 31.
- לאופר, ש' (23.7.2006). מדור העלוקה. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 23.
- לב ארי, ש' (1.8.2006). קרבות אוויר. **הארץ, גלריה**, עמ' 1.
- לוי, א' (3.8.2006). אולי עדיף לקבל את ליברפול כעת. **מעריב, ספורט**, עמ' 2-3.
- לוי, א' (8.8.06). מסודי: אמא שלי התחננה שאשאר באנגליה. **מעריב, ספורט**, עמ' 2-3.
- לי, ו' (30.7.2006). להרגיש נורמלי, לגמרי נורמלי. **הארץ, חלק ב', מדור בריאות**, עמ' 3.
- נאה, ר' (6.8.2008). פיב"א: בלי שיפור במצב הביטחוני לא נסכים שיהיו משחקים בישראל. **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 10.
- נאה, ר' (10.8.2006). צריך ללחוץ על פיב"א ולא להיות כמו יהודים המובלים לטבח. **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 10.

- נעים, א' ומ' נלקין (20.8.2006). שרף: אנחנו היהודים, ככל שמכים אותנו אנחנו מתפרצים וגדלים. **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 11.
- סגל, ח' (20.8.2006). אולמרט: אנחנו לא מתכוונים לוותר. **מעריב**, עמ' 9.
- סגל, ח' (21.8.2006). ניהול לא נכון. **מעריב, ספורט**, עמ' 6.
- סוויסה, ע' (18.7.2006). רמת פעילות א'. **מעריב, המגזין**, עמ' 12.
- סוויסה, ע' (24.7.2006). יב"ז יצאה פגז. **מעריב, המגזין**, עמ' 17.
- סיוון-כהן, ג' (19.7.2006). כוכב מתלבש. **ידיעות אחרונות, זמנים מודרניים**, עמ' 16-18.
- סער, ר' (23.7.2006). רופא, שפר אבחנתך. **הארץ, חלק ב', מדור בריאות**, עמ' 3.
- פלדהיים, ר' וי' זיו (31.7.2006). בכיר בחיפה: שבניטס יפסיק לבכות. **מעריב, ספורט**, עמ' 2.
- פרי, ט' (25.7.2006). היהודייה הנוודת. **מעריב, המגזין**, עמ' 10.
- פרי, ט' (2.8.2006). סוף עונת המופעים. **מעריב, המגזין**, עמ' 10.
- פרי, ט' (4.8.2006). שיר אחרי מלחמה. **מעריב, פרומו**, עמ' 10-13.
- צנציפר, נ' (31.7.2006). היריבות של ישראל התארגנו כדי לדרוש את העברת המשחקים. **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 7.
- צנציפר, נ' (31.7.2006). ליברפול, דומז'אלה, דינמו בוקרשט ולוקומוטיב סופיה התארגנו כדי להציג לאופ"א חזית אחידה: לא באים לישראל! **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 1.
- קמינר, א' (2.8.2006). אני רוצה לקחת סיכונים. **ידיעות אחרונות, זמנים מודרניים**, עמ' 14-15.
- קרני, מ' (16.7.2006). באש ובמים. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 12.
- רוסו, ר' (18.7.2006). העולם (עוד לא) נגדנו. **מעריב, המגזין**, עמ' 2-3.
- ריבק, י' (19.7.2006). טילים, תפילות ושווארמה. **הארץ, חלק ב'**, עמ' 3.
- שוחט, צ' (17.7.2006). ההצגה לא חייבת להימשך. **הארץ, גלריה**, עמ' 1, 2.
- שוחט, צ' (19.7.2006). 10 מיליון ש"ח להופעות בצפון. **הארץ, גלריה**, עמ' 2.
- שוחט, צ' (24.7.2006). המסך, בנתיים, יורד. **הארץ, גלריה**, עמ' 1, 8.
- שיינמן, מ' (13.7.2006). בעקבות המצב הביטחוני: אופ"א לא תרחיב אירוח קבוצות מחוץ לגוש דן. **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 3.
- שיינמן, מ' ונ' צנציפר (1.8.2006). זרקו אותנו מהבית. **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 1.
- שיינמן, מ' ונ' צנציפר (1.8.2006). איציה: נשקול לא להופיע למשחקים. **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 2-3.
- שיינמן, מ' וא' קופר (28.7.2006). המשחקים יועברו רק אם ייפלו טילים בת"א. **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 15.
- שיינמן, מ', ג' קופר וג' ליפקין (30.7.2006). רפא בניטס: אין שום סיכוי שנגיע לישראל לשחק כדורגל. **ידיעות אחרונות, ספורט**, עמ' 2-3.
- שכניק, ר' (31.7.2006). לצפון באהבה. **ידיעות אחרונות, 24 שעות**, עמ' 8.
- שפר, א' ושי' רשל (27.7.2006). בלם רומניה לשעבר סירב לבוא לישראל בשל המצב הביטחוני. **מעריב, ספורט**, עמ' 3.

ד"ר מוטי נייגר הוא מרצה בכיר בבית הספר לתקשורת במכללה האקדמית נתניה. הוא התמחה במחקרי תקשורת ותרבות ובין השאר בחקר עיתונאות בעת קונפליקט, זיכרון קולקטיבי ובניתוח תפקידם של מתווכי התרבות. הוא שימש יושב ראש האגודה הישראלית לתקשורת (2006-2009), והוא המייסד והעורך של 'מסגרות מדיה: כתב-עת ישראלי לתקשורת'. הכתובת להתקשרות:

mottin@netanya.ac.il

קרני רימר-צרי היא בעלת תואר ראשון בתקשורת מבית הספר לתקשורת במכללה האקדמית נתניה ותואר שני בתקשורת מאוניברסיטת חיפה. עבודת התזה שלה עסקה בייצוגים של לאומיות במוספי העיתונות היומית בישראל במהלך מלחמת לבנון השנייה. הכתובת להתקשרות:

karnirimmer@gmail.com